ePublishing
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Tekmeria

Vol 5 (2000)

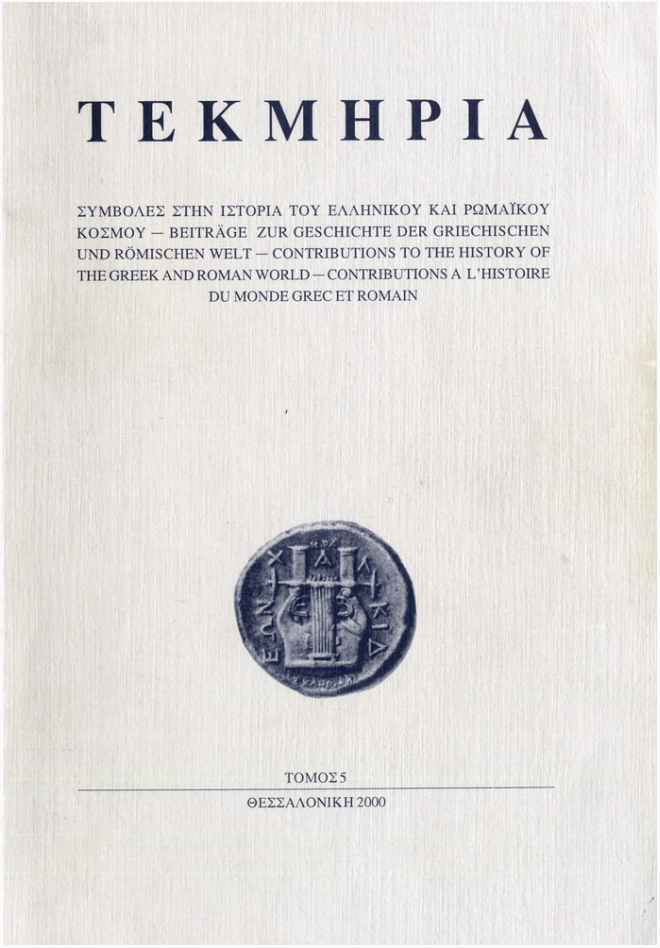

Νέα ἐπιτύμβια μνημεῖα μονομάχων ἀπὸ τὴ Βέροια

Π. Μ. ΝΙΓΔΕΛΗΣ, Λ. Δ. ΣΤΕΦΑΝΗ

doi: 10.12681/tekmeria.202

To cite this article:

ΝΙΓΔΕΛΗΣ Π. Μ., & ΣΤΕΦΑΝΗ Λ. . Δ. (2000). Νέα ἐπιτύμβια μνημεῖα μονομάχων ἀπὸ τὴ Βέροια. *Tekmeria*, *5*, 87–107. https://doi.org/10.12681/tekmeria.202

https://epublishing.ekt.gr | **e-Publisher:** EKT | **Downloaded at:** 12/10/2024 06:10:37

Π. Μ. ΝΙΓΔΕΛΗΣ - Λ. Δ. ΣΤΕΦΑΝΗ

ΝΕΑ ΕΠΙΤΥΜΒΙΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΜΟΝΟΜΑΧΩΝ ΑΠΟ ΤΗ ΒΕΡΟΙΑ

Ἀνάμεσα στίς ἐπιγραφές τῆς Βέροιας ἰδιαίτερη θέση κατέχει ἕνα σύνολο δέκα ἐννέα ἐνεπίγραφων ταφικῶν μνημείων (βωμοί καί στῆλες τοῦ 2ου καί 3ου αἰ. μ.Χ.) [1] πού προέρχονται ἀπό τίς τελευταῖες κατοικίες τῶν πρωταγωνιστῶν τῶν μονομαχικῶν καί θηριομαχικῶν ἀγώνων οἱ ὁποῖοι διεξήχθησαν στήν πόλη κατά τήν ἀρχαιότητα. Οἱ ἀγῶνες αὐτοί τελοῦνταν, ὅπως εἶναι γνωστό, ἤδη ἀπό τά τέλη τοῦ 1ου αἰ. μ.Χ. στό πλαίσιο τῶν ἑορτῶν τῆς αὐτοκρατορικῆς λατρείας τόσο τῆς πόλης ὅσο καί τοῦ Κοινοῦ τῶν Μακεδόνων πού εἶχε τήν ἕδρα του στή Βέροια [2].

Πρόσφατα ὁ ἀριθμός τῶν μονομαχικῶν μνημείων τῆς πόλης αὐξήθηκε αἰσθητά χάρη στήν εὕρεση ἕξι ἀκόμη μνημείων. Ἀπό αὐτά ἡ στήλη ἀρ. 6 ἀποτελεῖ προϊόν παράδοσης ἀπό ἰδιώτη ὁ ὁποῖος τήν περισυνέλεξε σέ περιοχή τοῦ σημερινοῦ κοιμητηρίου τῆς πόλης (Ο.Τ. 269 - 271), ἐνῶ τά ὑπόλοιπα βρέθηκαν μαζί τόν Σεπτέμβριο τοῦ 1996 στό οἰκόπεδο Ἐμ. Κωτούλα (Ο.Τ. 304) ἐπί τῆς ὁδοῦ Πλουτάρχου κατά τίς ἐργασίες διάνοιξης θεμελίων [3]. Τό οἰκόπεδο βρίσκεται στήν περιοχή τοῦ βορειονατολικοῦ νεκροταφείου τῆς ἀρχαίας πόλης, ὅπου ἔχουν ἀνασκαφεῖ κατά καιρούς τάφοι τῶν ἑλληνιστικῶν καί ρωμαϊκῶν χρόνων [4]. Τά μνημεῖα τοῦ

---

1. Τίς ἐπιγραφές αὐτές (ἀλλά καί ἄλλα ἀνεπίγραφα μνημεῖα σχετιζόμενα μέ μονομάχους) πραγματεύεται ἡ Β. Ἀλλαμανῆ - Σουρῆ στό ἄρθρο της "Μονομαχικά μνημεῖα στό Μουσεῖο τῆς Βέροιας", *Ἀμητός. Τιμητικός τόμος γιά τόν καθ. Μ. Ἀνδρόνικο*, Θεσσαλονίκη 1987, τόμος Α΄ 33 - 57 (στό ἑξῆς Μονομαχικά μνημεῖα), ἀναδημοσιεύουν δέ τελευταῖα οἱ Λ. Γουναροπούλου - Μ. Χατζόπουλος, *Ἐπιγραφές Κάτω Μακεδονίας*. Τόμος Α΄. *Ἐπιγραφές Βέροιας*, Ἀθήνα 1998 ἀρρ. 374 - 390 καί 495, 497 (στό ἑξῆς *ΕΚΜ* Ι). - Εὐχαριστοῦμε θερμά τήν καθ. Θ. Στεφανίδου - Τιβερίου πού εἶχε τήν καλοσύνη νά διαβάσει τό χειρόγραφο καί νά προτείνει βελτιώσεις. Ἐξυπακούεται ὅτι τά τυχόν σφάλματα πού ἀπέμειναν βαρύνουν τούς συγγραφεῖς.

2. Γιά τούς ἀγῶνες αὐτούς βλ. A.Tataki, *Beroea. Prosopography and Society* (Μελετήματα 8), Athens 1988, 482 κέξ.

3. Βλ. *ΑΔ* 1996 Χρονικά (ὑπό δημοσίευση).

4. Γιά τό βορειοανατολικό νεκροταφεῖο τῆς πόλης στήν περιοχή τῆς βόρειας πύλης πού ἐκτεινόταν στά οἰκοδομικά τετράγωνα Ο.Τ. 303 ἕως 307 βλ. L. Brocas - Deflassieux,

οἰκοπέδου Κωτούλα ὡστόσο δέν μποροῦν νά συνδεθοῦν μέ συγκεκριμένους τάφους, ἐφόσον κατά τή σωστική ἀνασκαφή δέν ἐντοπίστηκε κανένας. Ἀντίθετα τρία ἀπό αὐτά βρέθηκαν συγκεντρωμένα σέ ὄρυγμα στό ΒΑ τμῆμα τοῦ οἰκοπέδου καί τά ὑπόλοιπα σέ ἄλλο ὄρυγμα ἕξι μέτρα δυτικότερα. Ἡ εὕρεσή τους σέ δύο ὀρύγματα ὑποδηλώνει ὅτι ὁ χῶρος, πού ἀρχικά ἀποτελοῦσε ἕνα φυσικό πρανές, εἶχε ἀναμοχλευθεῖ καί διαταραχθεῖ κατά τό παρελθόν. Ἡ πληροφορία μάλιστα τοῦ ἰδιοκτήτη τοῦ οἰκοπέδου ὅτι περί τό 1940 ἔγινε στό οἰκόπεδο μεγάλης ἔκτασης ἰσοπέδωση ὁδηγεῖ δικαιολογημένα στό συμπέρασμα ὅτι ἡ καταστροφή τῶν τάφων στίς ὁποῖες ἦταν τοποθετημένες οἱ ἐπιγραφές θά πρέπει νά ἔγινε τήν ἐποχή αὐτή καί ὅτι στή συνέχεια θάφτηκαν ἐκ νέου στό οἰκόπεδο ὅπου καί βρέθηκαν.

1. Ἡ ἐπιτύμβια στήλη τοῦ Ἀρχιμήδη.

Μαρμάρινη ὀρθογώνια στήλη πού φυλάσσεται στό Ἀρχαιολογικό Μουσεῖο Βέροιας μέ ἀρ. εὑρ. ΜΒ 900. Ἡ παράσταση ἀναπτύσσεται μέσα σέ ναΐσκο πού ὁρίζεται ἀπό παραστάδες χωρίς πλαστικά ἀποδοσμένα ἐπίκρανα καί ἐπιστέφεται ἀπό ἐγγεγραμένο ἀέτωμα μέ πλάγια ἀκρωτήρια. Στό κέντρο του τυμπάνου τοῦ ἀετώματος ὑπάρχει ρόδακας ὁ ὁποῖος πλαισιώνεται ἀπό σειρές "μηνίσκων". Τό κάτω μέρος τῆς πλάκας πού εἶναι ἀργό παρουσιάζει ἴχνη ξοΐδας. Εἰκονίζεται μετωπικά ἀγένειος μονομάχος "σέ δόξα" [5]. Φορᾶ ζώνη (balteus), πού τυλίγεται τρεῖς φορές γύρω ἀπό τή μέση του, καί περισκελίδα (subligaculum). Τό δεξί χέρι πού εἶναι λυγισμένο στόν ἀγκώνα κρατᾶ κλαδί φοίνικα (σπάδικα) καί καλύπτεται ἀπό προστατευτική ἐπένδυση μέ τή μορφή περιελισσόμενων ἱμάντων [6]. Τό στῆθος προστατεύεται ἀπό καμπυλόγραμμο προστήθιο τό ὁποῖο πιθανότατα εἶναι κατασκευασμένο ἀπό δέρμα [7]. Τό ἀριστερό χέρι τοῦ μονομάχου ἀκουμπά-

---

Ἀρχαία Βέροια, Βέροια 1999, 52 καί Λ. Στεφανῆ, "Τό ὁδικό σύστημα τῆς ρωμαϊκῆς Βέροιας. Κατασκευαστικά στοιχεῖα καί ρυμοτομική ὀργάνωση" στά *Πρακτικά "Ἐπικοινωνίες καί μεταφορές στήν προβιομηχανική περίοδο"*, Συμπόσιο ΕΤΒΑ (Μονεμβασιά 24-26 Ἰουλίου 1998, ὑπό δημοσίευση).

5. Γιά τόν τύπο αὐτό τῶν μονομαχικῶν στηλῶν βλ. L. Robert, *Les Gladiateurs dans l' Orient Grec* (στό ἑξῆς *Les Gladiateurs*), Paris 1940 (ἀνατύπωση Amsterdam 1971) 47, ὁ ὁποῖος χρησιμοποιεῖ τήν ἔκφραση les gladiateurs dans sa gloire.

6. Γιά παράλληλα ἀπό τή Βέροια βλ. λ.χ. τήν ἐπιτύμβια στήλη ΜΒ Λ 655 (=*ΕΚΜ* I 497).

7. Γιά τά προστήθια πού ἔδεναν συνήθως κάτω ἀπό τίς μασχάλες ἤ πίσω ἀπό τούς ὤμους βλ. Robert, *Les Gladiateurs*, 72 (μέ παραπομπές σέ φωτογραφίες)· προστήθιο ἐνδέ-

ει στά ὅπλα πού ἀποδίδονται πλάι του πολύ συνοπτικά. Πρόκειται γιά ὀρθογώνια ἀσπίδα (scutum) μέ ὀμφαλό καί κράνος μέ ἐπαυχένιο. Στήν ἀριστερή ἄνετη κνήμη φοράει περικνημίδα (ocrea) καί πιθανόν ὑπόδημα, ἐνῶ τό δεξί στάσιμο σκέλος πού ἀποδίδεται μέ πολύ χαμηλό ἀνάγλυφο φέρει ταινίες πάνω ἀπό τό γόνατο καί στόν ἀστράγαλο, ἀποδοσμένες γραπτά [8]. Τό πρόσωπο τῆς μορφῆς εἶναι ὠοειδές, τά μαλλιά πέφτουν στό μέτωπο καί στά πλαϊνά τοῦ κεφαλιοῦ καλύπτοντας καί τά αὐτιά. Οἱ πλόκαμοι ἀποδίδονται μέ πυκνές, κάθετες ἐγχαράξεις. Ἀξιοπρόσεκτη εἶναι ἡ προσπάθεια γιά ρεαλιστική ἀπεικόνιση τῶν φυσιογνωμικῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ νεκροῦ, ὅπως ἡ γαμψή μύτη του. Ἡ ἴρις τῶν ματιῶν δηλώνεται γραπτά. Σέ πολλά τμήματα τῆς στήλης ὅπως στά γράμματα τῆς ἐπιγραφῆς, στό ἀέτωμα, στό προστήθιο, στήν κνημίδα, καί στίς ταινίες τοῦ δεξιοῦ ποδιοῦ σώζεται κόκκινο χρῶμα. Διαστάσεις μνημείου: ὕψος 0, 60 μ., πλάτος 0, 42 μ. καί πάχος 0, 065 μ. Ὕψος γραμμάτων 0, 015 μ.· διάστιχα 0, 001 - 0, 002 μ. Εἰκ. ἀρ. 1.

β΄ μισό τοῦ 2ου μ.Χ. [9]

Ἀρχιμήδης
ἐνθάδε κῖμε.
Οὐκ ἤμην κὲ
4 *ἐγενόμην,*
οὐκ ἰμὶ κὲ οὐ
μέλι μοι. Χ ἔ
ρε παροδῖτα

Ἡ πιό ἐνδιαφέρουσα πλευρά τῆς στήλης πού στήθηκε στό μνῆμα τοῦ μονομάχου Ἀρχιμήδη εἶναι ἀναμφίβολα τό ἐπικούρειας ἀντίληψης ἀπόφθεγμα *οὐκ ἤμην καὶ ἐγενόμην οὐκ εἰμὶ καὶ οὐ μέλει μοι* (λατινικά non fui, fui, non sum, non curo) πού σώζει καί τό ὁποῖο ἀπαντᾶ, ὅσο τουλάχιστον γνωρίζουμε, γιά πρώτη

χεται νά ἀπεικονίζεται κατά τήν Ἀλλαμανῆ - Σουρῆ, "Μονομαχικά μνημεῖα", 37 καί στή στήλη ἀρ. Β1 πιν. 5, 3 (ἀρ. εὑρ. ΜΒ Λ 453).

8. Γιά ἀνάλογα εἰκονογραφικά χαρακτηριστικά σέ μονομαχικά μνημεῖα βλ. λ.χ. Robert, *Les Gladiateurs*, 69 καί ἰδιαίτερα ἀρ. 153 (πίν. XXI) καί γιά τή Βέροια τή στήλη τοῦ Μαρίσκου, Ἀλλαμανῆ - Σουρῆ, "Μονομαχικά μνημεῖα", Α. 2 (πίν. 4. 2) = *ΕΚΜ* Ι 384.

9. Στή χρονολόγηση αὐτή ὁδηγοῦν ἡ φροντισμένη ἀκόμη γραφή καί τό μηνοειδές σχῆμα ὁρισμένων χαρακτηριστικῶν γραμμάτων ὅπως τοῦ *ἔψιλον*, τοῦ *σῖγμα* καί τοῦ *μεῖ* (σύγκρινε μέ τά γράμματα τῶν ἐπιγραφῶν *ΕΚΜ* Ι 49 τοῦ 181 μ.Χ. καί *ΕΚΜ* Ι 375).

φορά στίς ἐπιγραφές ὄχι μόνο τῆς Βέροιας ἀλλά καί τῆς Μακεδονίας. Τό ἀπόφθεγμα αὐτό (αὐτούσιο ἤ μέ παραλλαγές) εἶναι γνωστό ἀπό ἱκανό ἀριθμό ἑλληνικῶν καί λατινικῶν ἐπιγραφῶν ἄλλων περιοχῶν τόσο τοῦ ἀνατολικοῦ ὅσο καί τοῦ δυτικοῦ τμήματος τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας [10]. Τήν ἴδια (ἑλληνική) ἐκδοχή συναντοῦμε λ.χ. σέ ἐπιτύμβιες ἐπιγραφές τῆς Ρώμης[11], τῆς Πτολεμαΐδος (Κυρηναϊκή)[12] τῆς Ἀφροδισιάδας [13] καί τῶν Ἀδριανῶν τῆς Πισιδίας [14]. Ὅτι ὁ νεκρός τῆς νέας ἐπιγραφῆς δέν ἦταν ὁ μόνος μονομάχος πού υἱοθετοῦσε παρόμοιες ἀντιλήψεις γιά τή μεταθανάτια ζωή συνάγεται λ.χ. ἀπό τό ἐπιτύμβιο μνημεῖο ἑνός ρητιάριου ὀνόματι Πίννα πού βρέθηκε στήν Ἀμάστριδα τοῦ Πόντου, ὅπου διαβάζουμε τήν παραλλαγμένη ἐκδοχή τοῦ ἀποφθέγματος οὐκ ἤμην, *οὐκ ᾔδειν, ἐγενόμην, οὐκ οἶδα, οὐκ εἰμί, οὐ μέλει μοι* [15]. Ἄλλωστε, ὅπως ἔχουν ἐπισημάνει παλαιότεροι ἐρευνητές στηριζόμενοι σέ ἐπιγραφές αὐτοῦ τοῦ εἴδους, παρόμοιες ἀπορριπτικές τῆς μεταθανάτιας ζωῆς ἀντιλήψεις ἦταν διαδεδομένες ἰδιαίτερα σέ ὁρισμένες κατηγορίες ἀνθρώπων πού ζοῦσαν καθημερινά ὑπό ἀσταθεῖς συνθῆκες, ὅπως οἱ μονομάχοι, οἱ στρατιῶτες καί οἱ ναυτικοί [16].

Σέ ὅ,τι ἀφορᾶ τό (ἀμάρτυρο στή Μακεδονία γνωστό ὅμως ἀπό ἀλλοῦ [17]) ὄνομα Ἀρχιμήδης τοῦτο παραδίδεται, ὅσο τουλάχιστον γνωρίζουμε, γιά πρώτη φορά μεταξύ μονομάχων. Ἄν πράγματι ἡ χρήση τοῦ ὀνόματος παραπέμπει στόν μεγάλο μαθηματικό τῆς ἀρχαιότητας, εἶναι δελεαστική ἡ ὑπόθεση μήπως ὁ μονομάχος πῆρε τό ὄνομα αὐτό λόγω τῆς ἐπινοητικότητάς του [18].

---

10. Γιά παραδείγματα καί βιβλιογραφία βλ. ἐνδεικτικά F. Cumont, "Non fui, fui, non sum", *Musée belge* 32, 1928, 73 85, L. Robert, *Hellenica* XIII (1965) 95 καί G. H. R. Horsley, New *Documents Illustrating Early Christianity*, Macquire 1987, 43.

11. Βλ. *IGUR* 1397 (αὐτοκρατορικῆς ἐποχῆς) ὅπου ἐπισημαίνονται παραλλαγές τοῦ ἀποφθέγματος σέ ἄλλες ἐπιτύμβιες ἐπιγραφές τῆς Ρώμης.

12. Βλ. D. Robinson, "Inscriptions from Cyrenaica", *AJA* 17 (1913) 185 ἀρ. 77 καί corrigenda σ. 505.

13. Βλ. *MAMA* VIII 353 (κατά πάσα πιθανότητα μετά τό 212 μ.Χ. λόγω τῆς παρουσίας στήν ἐπιγραφή Αὐρηλίων), πρβλ. L. Robert, *Hellenica* XIII (1965) 95.

14. Βλ. G. E. Bean, "Notes and Inscriptions from Pisidia. Part 1", *Anat. Studies* 9 (1957) ἀρ. 75 γραμμένο πάνω σέ σαρκοφάγο, πρβλ. *Bull. épigr.* 1961, 739· τό ἴδιο ἀπόφθεγμα εἶναι πιθανό ὅτι ὑπῆρχε γραμμένο σέ μία σαρκοφάγο τῆς Πέργης (μετά τό 212 μ.Χ.) σύμφωνα μέ τή διόρθωση τῶν Robert, *Bull. épigr.* 1950, 204 σελ. 207.

15. Robert, *Les Gladiateurs,* 129, ἀρ. 76.

16. Βλ. F. Cumont, *ὅ. π.*, 74.

17. Τό ὄνομα παραδίδεται λ.χ. σέ ἐπιγραφές τῆς Χίου καί τῆς Μήλου (βλ. *LGPN* I)· τῆς Ἀθήνας (βλ. *LGPN* II)· τῆς Πελλήνης, τῆς Ἐπιδαύρου, τῆς Ἐπιδάμνου, τῆς Κέρκυρας καί τῶν Συρακουσῶν (βλ. *LGPN* III A).

18. Ὅτι οἱ ἄνθρωποι τῆς ἀρένας ἔπαιρναν ὀνόματα πού παρέπεμπαν στήν ἐπινοητι-

Ἡ ἔκφραση *χαῖρε παροδεῖτα* (μέ παραλλαγές) εἶναι συνήθης στίς ἐπιτύμβιες ἐπιγραφές τῆς πόλης συμπεριλαμβανομένων καί ἐκείνων τῶν μονομάχων [19].

2. Ἡ ἐπιτύμβια στήλη τοῦ Ποδήνεμου.

Μαρμάρινη ὀρθογώνια στήλη ἀποκεκρουσμένη στήν ἄνω δεξιά γωνία της. Φυλάσσεται στό Ἀρχαιολογικό Μουσεῖο Βέροιας μέ ἀρ. εὑρ. ΜΒ 901. Ἡ παράσταση ἀναπτύσσεται, ὅπως στήν προηγούμενη στήλη, μέσα σέ ναΐσκο πού ὁρίζεται ἀπό παραστάδες καί ἐπιστέφεται ἀπό ἀέτωμα στό τύμπανο τοῦ ὁποίου ὑπάρχουν σειρές "μηνίσκων". Πρόκειται γιά σκηνή "νεκροδείπνου", προσφιλές θέμα στίς ἐπιτύμβιες στῆλες μονομάχων τῆς Μακεδονίας καί ἄλλων περιοχῶν τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας [20]. Ὁ μονομάχος ἀποδίδεται μετωπικά ἡμιανακεκλιμένος μέ τό ἀριστερό χέρι λυγισμένο νά ἀκουμπάει σέ μαξιλάρι, φοράει δέ χειριδωτό χιτώνα καί ἱμάτιο, τοῦ ὁποίου οἱ πτυχώσεις δηλώνονται μέ χαμηλό ἀνάγλυφο καί ἐγχαράξεις. Τό ἱμάτιο καλύπτει τό ἀριστερό χέρι, τόν ὦμο, τήν ἡβική χώρα καί τά πόδια. Τό δεξί χέρι ἀναπαύεται πάνω στό ἀντίστοιχο πόδι καί κρατάει ἀναδιπλωμένο στεφάνι [21]. Ὁ νεκρός ἀποδίδεται μέ στρογγυλό πρόσωπο, ἁδρά χαρακτηριστικά καί πυκνά φουντωτά μαλλιά, πού σταματοῦν πάνω ἀπό τά αὐτιά. Ἡ κλίνη στήν ὁποία εἶναι ξαπλωμένος διαμορφώνεται ἀπό λεπτό ἐπίπεδο τμῆμα, ἐρεισίνωτο καί τορνευτά πόδια [22]. Ἐνδιαφέ-

---

κότητά τους προκύπτει λ.χ. ἀπό τό ὄνομα Ἀρκοπλάνης (αὐτός πού ἐξαπατᾶ τίς ἀρκοῦδες) ἑνός θηριομάχου σέ ἐπιγραφή τῆς Μιλήτου βλ. *SEG* 35 (1985) 1141, πρβλ. L. Robert, *Hellenica* V, 87 κέξ. σχετικά μέ τό ὄνομα.

19. Βλ. λ.χ. *ΕΚΜ* I 354, 357 καί 359. Ἡ ἴδια ἔκφραση ἀπαντᾶ καί παρακάτω στίς στῆλες ὑπ. ἀρ. 4 καί 6, ἐνῶ στήν ἐπιτύμβια ἐπιγραφή τοῦ μονομάχου Ἀλεξάνδρου *ΕΚΜ* I 386 συναντοῦμε τήν ἔκφραση χαίροις, ὦ παροδῖτα.

20. Γιά τή Βέροια βλ. Ἀλλαμανῆ - Σουρῆ, "Μονομαχικά μνημεῖα", 34 κέξ.· γιά τή Θεσσαλονίκη βλ. Γ. Βελένη - Π. Ἀδάμ Βελένη, "Ρωμαϊκό θέατρο στή Θεσσαλονίκη", *ΑΕΜΘ* 3 (1989) 256 ἀρ. 14 καί τό (ἀδημοσίευτο) ἀνάγλυφο πού φυλάσσεται στό Μουσεῖο Βυζαντινοῦ Πολιτισμοῦ μέ ἀρ. εὑρετηρίου ΒΕ 175 . Γιά παράσταση "νεκροδείπνου" σέ μονομαχικές στῆλες ἄλλων περιοχῶν, ὅπως λ.χ. τῆς Μ. Ἀσίας βλ. Robert, *Les Gladiateurs,* 46 καί E. Pfühl - H. Möbius, *Die Ostgriechischen Grabreliefs*, Mainz a. Rhein 1979 II, 306. Γιά τά "νεκρόδειπνα" στήν εἰκονογραφία τῆς Βέροιας γενικά βλ. Π. Ἀδάμ - Βελένη, *Μακεδονικοί βωμοί. Τιμητικοί καί ταφικοί βωμοί αὐτοκρατορικῶν χρόνων στή Θεσσαλονίκη καί τή Βέροια*, ἀδημ. Διδ. διατριβή Θεσσαλονίκη 1996, 86 - 92.

21. Γιά τά στεφάνια πού κρατοῦν οἱ ἀνακεκλιμένες μορφές σέ σκηνές "νεκροδείπνου" βλ. λ.χ. E. Pfühl - H. Möbius, *ὅ. π.*, 1749, 1750 καί ἰδιαίτερα 1801 (ἀναδιπλωμένο στεφάνι).

22. Βλ. σχετικά G. Richter, *The Furniture of the Greeks, Etruscans and Romans*, London 1966, 103 κέξ.

ρον εἶναι τό γραπτό μοτίβο διακόσμησης τοῦ μαξιλαριοῦ, ὅπου ἀκουμπάει ὁ μονομάχος καί τό ὁποῖο ἀποτελεῖται ἀπό διάστικτους ρόμβους. Μπροστά ἀπό τήν κλίνη ἀποδίδεται τριποδική τράπεζα μέ καρπούς [23]. Πίσω ἀπό τόν μονομάχο καί στό ἐπάνω τμῆμα τοῦ ὀρθογώνιου πεδίου στό ὁποῖο ἀναπτύσσεται ἡ παράσταση ὑπάρχει ἀνάγλυφη ταινία. Αὐτή θά πρέπει νά ἀποτελεῖ στοιχεῖο τοῦ παραπετάσματος πού συχνά ἀποδιδόταν ἀνάγλυφα ἤ γραπτά γιά τή δημιουργία ἐντύπωσης ἡμιυπαίθριου χώρου [24]. Κάτω ἀπό τήν κλίνη διακρίνεται τμῆμα τοῦ σεντονιοῦ μέ τό ὁποῖο ἦταν καλυμμένη [25]. Ἀπέναντι ἀπό τή μορφή τοῦ νεκροῦ στήν ἀριστερή πλευρά τῆς παράστασης εἰκονίζεται μικρή, γυμνή, φτερωτή μορφή ἀγοριοῦ σέ βάθρο πού ἀποδίδει τόν Θάνατο μέ τή μορφή τοῦ Ὕπνου Ἔρωτα [26]. Τό δεξί χέρι πού εἶναι τεντωμένο πρός τά κάτω κρατᾶ ἀγγεῖο, ἐνῶ τό ἀριστερό εἶναι διπλωμένο στό σῶμα κάτω ἀπό τό στῆθος. Στό δεξιό ἄκρο τῆς στήλης, πίσω ἀπό τόν μονομάχο ἀλλά ἐκτός τοῦ πεδίου διακρίνεται ἐγχάρακτα ἀποδοσμένος στειλεός ὅπλου μέ σαυρωτήρα. Ἄν καί δέν ἔχει σωθεῖ ἡ κεφαλή του, ἐντούτοις μέ βάση τά ὡς τώρα γνωστά παράλληλα τῆς μονομαχικῆς εἰκονογραφίας μπορεῖ βάσιμα νά ὑποστηριχθεῖ ὅτι πρόκειται γιά τρίαινα καί ὅτι συνεπῶς ὁ νεκρός ἦταν ρητιάριος (βλ. ἐπίσης ὑπόμνημα ἐπιγραφῆς)[27]. Ἴχνη κόκκινου χρώματος ἔχουν διατηρηθεῖ στά γράμματα τῆς ἐπιγραφῆς. Διαστάσεις μνημείου: ὕψος 0, 56 μ. πλάτος, 0, 35 μ. καί πάχος 0, 07 μ. Ὕψος γραμμάτων 0, 02 - 0, 03 μ.· διάστιχα 0, 015 - 0, 02 μ. Εἰκ. ἀρ. 2.

---

23. Γιά τή μορφή τοῦ τριποδικοῦ τραπεζιοῦ βλ. J. M. Dentzer, *Le motif du banquet couché dans la proche orient et le monde grec du VII e siécle au IV e siécle avant J. C.* (BEFAR 246), Rome 1982, 516 524 καί E. Pfühl - H. Möbius, *ὅ. π.*, 1660 1, 1748, 1801.

24. Βλ. E. Pfühl - H. Möbius, *ὅ. π.*, 1429, 1647 - 8, 1656, 1868-9, 1898-9. Γιά τό στοιχεῖο τοῦ παραπετάσματος σέ ἀνάγλυφα τῆς Βέροιας βλ. Ἰ. Τουράτσογλου, "Πατερίνος Ἀντιγόνου, ἥρως. Ὑστεροελληνιστική στήλη ἀπό τή Βέροια", *Κέρνος. Τιμητική προσφορά στόν Γ. Μπακαλάκη*, Θεσσαλονίκη 1972 153 καί Π. Ἀδάμ - Βελένη, *ὅ. π.*, 87.

25. Ὅπως λ.χ. συμβαίνει στή σκηνή μέ "νεκρόδειπνο" τῆς μονομαχικῆς στήλης *ΕΚΜ* Ι 377 (βλ. εἰκόνα 377 α). Γιά ἀπόδοση τοῦ σεντονιοῦ τῆς κλίνης σέ ἄλλα "νεκρόδειπνα" βλ. λ.χ. E. Pfühl - H. Möbius, *ὅ. π.*, 1916.

26. Γιά παραδείγματα παράστασης θανάτου μέ ἔρωτα σέ ἄλλα μνημεῖα τῆς Βέροιας βλ. τούς πίνακες τῶν ἐπιγραφῶν *ΕΚΜ* Ι 228, 239 καί 251. Στή ταφική τέχνη τῆς ἐποχῆς ὁ ἔρωτας (συνήθως κοιμώμενος) χρησιμοποιεῖται ὡς ἀλληγορική παράσταση τοῦ θανάτου (ἐννοουμένου ὡς αἰώνιου ὕπνου) βλ. σχετικά Γ. Δεσπίνη - Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου - Ἐμ. Βουτυρᾶ, *Κατάλογος Γλυπτῶν τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη 1997, ἀρ. 131 (συντάκτρια λήμματος Θ. Στεφανίδου - Τιβερίου).

27. Σύγκρινε λ.χ. παρόμοια ἀπόδοση τοῦ κάτω τμήματος τῆς τρίαινας τοῦ ρητιαρίου Φλαμμεάτη στή στήλη *ΕΚΜ* Ι 388 καί ἐκείνης τοῦ ρητιάριου Πεκουλιάρη στή στήλη *ΕΚΜ* Ι 495 (ἀπό τό Μακροχώρι). Γιά τίς τρίαινες τῶν ρητιαρίων γενικά βλ. Robert, *Les Gladiateurs,* 66 -7 καί ἀρ. 46 (πίν. XIII) καί 242 (πίν. V).

3ος αἰ. μ.Χ. [28]

Βασιλική Ποδηνέμῳ τῷ
καὶ Ἀσκληπιοδότῳ ἐκ τῶν
ἐκίνου μνείας χάριν ∂

Συμπιλήματα : στ. 1 ΝΕ · στ. 3 ΜΝΕ .

Τό ὄνομα Ποδήνεμος, πού παραδίδεται ἀκέραιο γιά πρώτη φορά [29], ἀνήκει στήν κατηγορία ἐκείνη τῶν ἐπαγγελματικῶν ὀνομάτων τῶν μονομάχων τά ὁποῖα προβάλλουν φυσικά τους προσόντα καί συγκεκριμένα τήν ταχύτητα (πρβλ. λ.χ. τά γνωστά ἀπό ἄλλες ἐπιγραφές ὀνόματα μονομάχων Ἀνέμιον, Ζέφυρος, Ὠκύς, Καλλίδρομος [30]). Τέτοια ὀνόματα ὅπως καί ἐκεῖνα πού δείχνουν τήν εὐκινησία ἦταν συνηθισμένα ἰδιαίτερα μεταξύ τῶν ρητιαρίων πού ἔπρεπε νά εἶναι ταχεῖς καί εὐέλικτοι γιά νά ἀποφεύγουν τούς βαριά ὁπλισμένους ἀντιπάλους [31], παρατήρηση πού ἐπιβεβαιώνει ἡ περίπτωση τοῦ Ποδήνεμου, ἐφόσον ὅπως προκύπτει ἀπό τήν ἀνάγλυφη παράσταση (βλ. λῆμμα) ἐπρόκειτο κατά πάσα πιθανότητα γιά ρητιάριο. Ἀμάρτυρο τόσο μεταξύ τῶν μονομάχων ὅσο καί στό ὀνομαστικό τῆς Βέροιας εἶναι τό ὄνομα Ἀσκληπιόδοτος [32] πού ἔφερε ὁ νεκρός καί τό ὁποῖο, ἐφόσον τό Ποδήνεμος εἶναι τό ἐπαγγελματικό του, θά πρέπει να ἦταν τό ὄνομα πού ἔφερε πρίν γίνει μονομάχος, ἐνῶ γιά πρώτη φορά μαρτυρεῖται ἐπίσης στή Βέροια καί τό ὄνομα Βασιλική τῆς συντρόφου του. Τό πρῶτο εἶναι θεοφόρο ὄνομα, κατηγορία ἰδιαίτερα διαδεδομένη μεταξύ τῶν Μακεδόνων τήν ἐποχή αὐτή [33]. Τό δεύτερο

---

28. Τά γράμματα τῆς ἐπιγραφῆς (ἰδιαίτερα τό τρισκελές *σῖγμα*, τό μικρό *ὄμικρον* καί τό ὠμέγα), ἀλλά καί ἡ γενική εἰκόνα τῆς γραφῆς παρουσιάζουν ὁμοιότητα μέ τά γράμματα τῆς ἐπιτύμβιας στήλης τοῦ μονομάχου Νεικηφόρου (βλ. *ΕΚΜ* I, 381 τῶν ἀρχῶν τοῦ 3 ου αἰ. μ.Χ.).

29. Τό ὄνομα σώζεται ἀποσπασματικά στήν ἐπιγραφή τῆς Ἀφροδισιάδας Th. Reinach, Inscriptions d' Aphrodisias, *REG* 19 (1906) 289 ἀρ. 190 ὅπου ὁ πρῶτος ἐκδότης τό συμπληρώνει ὀρθά (ἀντίθετα οἱ Robert, *Les Gladiateurs* 162 καί C. Roueché, *Performers and partisants at Aphrodisias in the Roman and Late Roman Periods* [*JRS* Monographs 6], London 1993, 65 ἀρ. 16 δέν ἀκολουθοῦν τή συμπλήρωση).

30. Robert, *Les Gladiateurs,* 300.

31. Γιά τά ὀνόματα τῶν ρητιαρίων βλ. τελευταῖα M. Carter, "A Doctor Secutorum and the Retiarius Draukos from Corinth", *ZPE* 126 (1999) 268 μέ τήν παλαιότερη βιβλιογραφία.

32. Τό ὄνομα Ἀσκληπιόδοτος δέν μαρτυρεῖται στίς ἐπιγραφές τῆς Μακεδονίας εἶναι ὅμως γνωστό ἀπό ἐπιγραφές ἄλλων πόλεων, ὅπως λ.χ. τῆς Ἀθήνας (βλ. *LGPN* II).

33. Βλ. λ.χ. M. B. Hatzopoulos L. D. Loukopoulou, *Recherches sur les marches orientales des Téménides (Anthémonte-Kalindoia),* Athènes 1996 II, indices γιά τίς περιοχές τοῦ Ἀνθεμοῦντα καί τῶν Καλινδοίων.

ἀνήκει στή σπανιότερη κατηγορία ὀνομάτων πού παράγονται ἀπό ὀνόματα ἀξιωμάτων ἤ τίτλων, δέν παραδίδεται στή Μακεδονία, ἡ χρήση του ὅμως τεκμηριώνεται ἀπό ἐπιγραφές ἄλλων περιοχῶν [34]. Ἡ ἔκφραση *ἐκ τῶν ἐκείνου*, γνωστή ἀπό ἄλλες ἐπιτύμβιες στῆλες τῆς Βέροιας ἀλλά καί ἄλλων πόλεων τῆς Μακεδονίας [35], δηλώνει ὅτι ἡ στήλη κατασκευάστηκε μέ ἔξοδα τοῦ νεκροῦ μονομάχου.

3. Ἡ ἐπιτύμβια στήλη τοῦ Μάρωνος.

Μαρμάρινη ὀρθογώνια στήλη μέ παράσταση νεκρόδειπνου ἀποκεκρουσμένη στίς δύο πάνω γωνίες της. Φυλάσσεται στό Ἀρχαιολογικό Μουσεῖο Βέροιας μέ ἀρ. εὑρ. ΜΒ 902. Ὅπως στήν προηγούμενη στήλη, ἡ παράσταση τοῦ "νεκρόδειπνου" ἀναπτύσσεται μέσα σέ ναΐσκο ἀποτελούμενο ἀπό ἐγγεγραμμένο ἀέτωμα (μέ σειρές μηνίσκων στό τύμπανο) καί παραστάδες, πού ὡστόσο ἔχουν σωθεῖ ἀποσπασματικά. Τό πεδίο πού δημιουργεῖται σέ σχέση μέ τό πλαίσιο ἔχει πολύ μικρό βάθος καί ἡ παράσταση χαρακτηρίζεται ἀπό χαμηλή ἀναγλυφικότητα καί ἀδρή ἀπόδοση. Ὁ μονομάχος ἀποδίδεται μετωπικά ἡμιανακεκλιμένος σέ κλίνη. Στηρίζεται στό ἀριστερό του χέρι μέ τό ὁποῖο κρατᾶ μπροστά στό στῆθος του σκύφο [36]. Τό δεξί χέρι ἀναπαύεται πάνω στό σῶμα καί πέφτει χαλαρά ἐμπρός κρατώντας ἀναδιπλωμένο στεφάνι. Φοράει χιτώνα καί ἱμάτιο τό ὁποῖο καλύπτει τόν ἀριστερό ὦμο, τό χέρι, τήν ἡβική χώρα καί τά πόδια. Κοντά φουντωτά μαλλιά περιβάλλουν τό στρογγυλό πρόσωπο τοῦ μονομάχου ἀφήνοντας ἀκάλυπτα τά αὐτιά. Μπροστά ἀπό τήν κλίνη ὑπάρχει τριποδική τράπεζα μέ καρπούς. Στό δεξιό ἄκρο τῆς παράστασης, πίσω ἀπό τήν κλίνη εἰκονίζονται τά ὅπλα τοῦ νεκροῦ, ὠοειδής ὀμφαλωτή ἀσπίδα [37] καί στρόγγυλο κράνος μέ ἐπαυχένιο. Στό ἀριστερό ἄκρο τῆς παράστασης, ἀπέναντι ἀπό τόν νεκρό μονομάχο, παριστάνεται γυναικεία μορφή καθισμένη σέ κάθισμα μέ ἐρεισίνωτο. Φορᾶ χι-

---

34. Τό ὄνομα μαρτυρεῖται λ.χ. σέ ἐπιγραφή τῆς Ἀθήνας (βλ. *LGPN* II) καί τῆς Νικομήδειας στή Βιθυνία (βλ. *TAM* IV 1, 352: Αὐρ. Βασιλική). Τό ἀρσενικό Βασιλικός παραδίδεται π.χ. σέ ἐπιγραφές τῆς Θάσου καί τῆς Ἀθήνας βλ. *LGPN* I καί II ἀντίστοιχα.

35. Βλ. λ.χ. *EKM* I 384, 386, 387 · *IG* X 2 1, 303, 362 (Θεσσαλονίκη)· *IG* X 2. 2, 83 (Ἡράκλεια Λυγκηστίδα) καί 240 (Πελαγονία). Τήν ἴδια ἔκφραση συναντοῦμε καί στήν ἑπόμενη στήλη.

36. Γιά τόν συμβολισμό τοῦ σκύφου στά ρωμαϊκά ταφικά "νεκρόδειπνα" βλ. F. Cumont, *Recherches sur la symbolisme funéraire des Romains*, Paris 1966, 417.

37. Γιά αὐτόν τόν (ὄχι καί τόσο συνηθισμένο) τύπο ἀσπίδας στίς ἐπιτύβιες στῆλες τῶν μονομάχων βλ. Ἀλλαμανῆ - Σουρῆ, "Μονομαχικά μνημεῖα", 46, ἀρ. Γ 6 (πίν. 6. 3).

τώνα καί ἱμάτιο "ὑπέρ τήν κεφαλήν"[38]. Διαστάσεις μνημείου : ὕψος 0, 56 μ., πλάτος 0, 35 μ. καί πάχος 0, 07 μ. Ὕψος γραμμάτων 0, 012 0, 015 μ. · διάστιχα 0, 005 μ. Εἰκ. ἀρ. 3.

3ος αἰ. μ.Χ.[39] *Αὐγούστα Μάρωνι τῷ ἰδίῳ ἀνδρὶ*
ἐκ τῶν ἐκείνου μνείας χάριν

Στ. 1 Μετά τό ρό τῆς λέξης Μάρων φαίνονται σβησμένα τά ἴχνη κάτω ὁριζόντας κεραίας πού ἀνῆκε μᾶλλον στό γωνιῶδες *ὠμέγα* τό ὁποῖο ὁ χαράκτης ἀπέδωσε τελικά ὡς συμπίλημα μέ τό ἀκολουθοῦν γράμμα *νεῖ*. Συμπίληματα : στ. 3 ΩΝΕ καί ΜΝΕ.

Τό ὄνομα Μάρων μαρτυρεῖται γιά πρώτη φορά μεταξύ μονομάχων, εἶναι ὅμως γνωστό ἀπό ἀλλοῦ[40]. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τό ὄνομα Αὐγούστα πού φέρει ἡ σύντροφός του καί τό ὁποῖο παραδίδεται ἐπίσης γιά πρώτη φορά σέ ἐπιγραφή τῆς Μακεδονίας, εἶναι ὅμως γνωστό ἀπό τό ὀνομαστικό ἄλλων ἑλληνικῶν πόλεων τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Τό ὄνομα ἀπαντᾶ λ.χ. σέ ἐπιγραφές τῆς Ἀπολλωνίας καί τῆς Λαοδικείας Κατακεκαυμένης στή Φρυγία[41]. Ὅπως τό ὄνομα Βασιλική τῆς προηγούμενης ἐπιγραφῆς ἤ τό ὄνομα Συγκλητική πού ἀναφέρεται σέ ἐπιγραφή τῆς Θεσσαλονίκης[42], τό ὄνομα Αὐγούστα ἀνήκει καί αὐτό στήν κατηγορία τῶν ὀνομάτων πού παράγονται ἀπό ἀξιώματα ἤ τίτλους.

---

38. Γιά παράλληλα σέ στῆλες μονομάχων τῆς Βέροιας βλ. Ἀλλαμανῆ - Σουρῆ, "Μονομαχικά μνημεῖα" 39 ἀρ. Γ3 (πίν. 6.2) καί γιά τά ταφικά μνημεῖα τῆς Βέροιας γενικότερα Π. Ἀδάμ - Βελένη, *ὅ. π.*, 88 - 9.

39. Τά τετραγωνισμένα γράμματα τῆς ἐπιγραφῆς (βλ. ἰδιαίτερα τό ὄμικρον καί τό ὠμέγα) σέ συνδυασμό μέ τά συμπιλήματα ἐπιτρέπουν τή χρονολόγησή της στόν 3 ο αἰ. μ.Χ..

40. Τό ὄνομα ἀναφέρεται λ.χ. σέ ἐπιγραφές τοῦ Κιτίου, τῆς Δήλου, τῆς Κῶ, τῆς Πάρου καί τῆς Θήρας βλ. *LGPN* I. Τό ὄνομα Μάρ(ων) προτείνει μέ ἐπιφυλάξεις ὁ G. Mihailov ὡς πατρώνυμο κάποιου Ζιπᾶ στήν ἀναθηματική ἐπιγραφή ἀπό τίς Σέρρες *SEG* 30 (1980) 594 B στ. 6.

41. Βλ. *MAMA* IV 174 (τοῦ 1 ου αἰ. μ.Χ. Ἰουλί<α> Αὐγούστα Δωροθέου) καί *MAMA* I, 121 (τοῦ 3 ου αἰ. μ.Χ., κατά πάσα πιθανότητα μετά τό 212 μ.Χ.: *Παρηγόριος κὲ Μεννέας καὶ Αὐγούστα ἀνεστήσαμεν τῷ πατρὶ ἡμῶν*) ἀντίστοιχα.

42. Βλ. *SEG* 30 (1980) 644 ὅπου ἐμφανίζεται κάποια Λαρκία Συνκλητική. Γιά τή χρήση τοῦ ἴδιου ὀνόματος στήν περιοχή τῆς Πελαγονίας βλ. Ἠ. Κ. Σβέρκου, *Συμβολή στήν Ἱστορία τῆς Ἄνω Μακεδονίας τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων (Πολιτική ὀργάνωση - Κοινωνία - Ἀνθρωπωνυμία)*, Διδ. Διατριβή Θεσσαλονίκη 2000, 143 ὅπου καί βιβλιογραφία γιά αὐτήν τήν κατηγορία ὀνομάτων.

4. Ἡ ἐπιτύμβια στήλη τοῦ Αἰγιαλοῦ.

Ἀκέραιη μαρμάρινη ὀρθογώνια στήλη πού φυλάσσεται στό Ἀρχαιολογικό Μουσεῖο Βέροιας μέ ἀρ. εὑρ. ΜΒ 903. Ὅπως καί στά προηγούμενα μνημεῖα, ἡ παράσταση τοῦ "νεκροδείπνου" ἀναπτύσσεται μέσα σέ ναΐσκο (μέ παραστάδες καί ἀέτωμα) πού δημιουργεῖ ὀρθογώνιο πεδίο, ἐλαφρά βαθύτερο ἀπό τό ἀρχιτεκτονικό πλαίσιο πού τό περιβάλλει. Ὁ μονομάχος παριστάνεται μετωπικά σέ στάση ὅμοια μέ αὐτήν τῶν στηλῶν ἀρ. 901 καί 902 (ἀρ. 2 καί 3). Φοράει χειριδωτό χιτώνα καί ἱμάτιο πού καλύπτει τόν ἀριστερό ὦμο καί τό σῶμα ἀπό τή μέση καί κάτω. Τό πρόσωπο εἶναι στρογγυλό καί περιβάλλεται ἀπό κοντά μαλλιά πού ἀποδίδονται μέ ἐγχαράξεις, ἀφήνουν δέ ἀκάλυπτα τά πεταχτά αὐτιά. Ἡ κλίνη ἔχει λεπτό στρῶμα καί τορνευτά πόδια [43], ἐνῶ τό μαξιλάρι πάνω στό ὁποῖο στηρίζεται τό δεξί χέρι τῆς μορφῆς τονίζεται μέ κόκκινο χρῶμα. Μπροστά ἀπό τήν κλίνη ὑπάρχει τριποδική τράπεζα, ἐνῶ στό δεξιό ἄκρο τῆς παράστασης ἀπεικονίζονται τά ὅπλα τοῦ νεκροῦ μονομάχου, δηλ. ὀρθογώνια ἀσπίδα καί κράνος μέ ἐπαυχένιο. Ἀπέναντι ἀπό τόν νεκρό στήν ἀριστερή πλευρά τῆς παράστασης εἰκονίζεται κλαδί φοινικιᾶς στό ὁποῖο διακρίνονται ἴχνη κόκκινου χρώματος. Ἡ ὅλη σύνθεση περιβάλλεται ἀπό ὀρθογώνιο πλαίσιο, τό ὁποῖο δριοθετεῖ τόν χῶρο. Πάνω ἀπό τήν ὁριζόντια γραμμή τοῦ πλαισίου ὑπάρχουν, ὅπως συμβαίνει καί σέ ἄλλες στῆλες μονομάχων, στεφάνια νίκης (4) [44]. Διαστάσεις μνημείου: ὕψος 0, 69 μ., πλάτος 0, 39 μ. καί πάχος 0, 06 μ. Ὕψος γραμμάτων 0, 02 - 0, 025 μ.· διάστιχα 0, 005 - 0, 015 μ. Εἰκ. ἀρ. 4.

3ος αἰ. μ.Χ. [45]

Πρόκλα Ἐγιαλῷ τῷ κὲ Ἡρώδη
ἐκκ τῶν ἑαυτοῦ μνίας χάριν.
Χῆ ρε παροδῖτα ☙

Συμπιλήματα : στ. 1 ΗΡ· στ. 2 ΝΕ, ΜΝ

Τά ὀνόματα Αἰγιαλός καί Ἡρώδης, ὅσο γνωρίζουμε, ἀπαντοῦν ἐδῶ γιά

---

43. Γιά ἀνάλογα παραδείγματα ἀπό τή Βέροια βλ. Π. Ἀδάμ - Βελένη, *ὅ.π.*, 87.

44. Βλ. λ.χ. τίς στῆλες *ΕΚΜ* Ι 376 , 377, 385 μέ τούς ἀντίστοιχους πίνακες εἰκόνων.

45. Τά γράμματα τῆς ἐπιγραφῆς (ἰδιαίτερα τά ἄλφα, τό ἔψιλον καί τό ὠμέγα) ὁμοιάζουν μέ ἐκεῖνα τῆς στήλης *ΕΚΜ* Ι 356 (τοῦ 3ου αἰ. μ.Χ.).

πρώτη φορά ὡς ὀνόματα μονομάχων, εἶναι ὅμως γνωστά ὡς ὀνόματα ἄλλων προσώπων [46]. Στίς ἐπιγραφές τῆς Βέροιας μαρτυρεῖται τό ὄνομα Πρόκλα πού φέρει ἡ σύντροφος τοῦ νεκροῦ [47]. Ἡ ἔκφραση *ἐκ τῶν ἑαυτοῦ (αὐτοῦ)* εἶναι γνωστή ἀπό ἄλλες ἐπιτύμβιες ἐπιγραφές τῆς Βέροιας ἀλλά καί ἄλλων πόλεων τῆς Μακεδονίας καί δηλώνει ὅτι τά ἔξοδα γιά τήν ἀνάθεση τῆς στήλης καλύφθηκαν ἀπό τόν νεκρό [48].

5. Τό ἐπιτύμβιο ἀνάγλυφο [49] τοῦ Ἀντιοχιανοῦ.

Μαρμάρινη ὀρθογώνια πλάκα μέ μικρές ἀποκρούσεις πού φυλάσσεται στό Ἀρχαιολογικό Μουσεῖο Βέροιας μέ ἀρ. εὑρ. Μ.Β. 904. Ὁ μονομάχος εἰκονίζεται σέ σκηνή "νεκρόδειπνου" μετωπικά ἡμιανακεκλιμένος σέ κλίνη. Στηρίζεται στό ἀριστερό του χέρι μέ τό ὁποῖο κρατᾶ ἐπίμηκες ἀντικείμενο (κύλινδρο ;). Τό δεξί χέρι του ἀκουμπάει στό ἀνασηκωμένο δεξί του γόνατο. Ὁ κορμός εἶναι γυμνός, τό δέ ἱμάτιο ἀναδιπλώνεται στή μέση καί καλύπτει τήν ἡβική χώρα καί τά πόδια. Χαρακτηριστική εἶναι ἡ ἀπόδοση τῆς κόμης καί τῆς γενειάδας μέ παράλληλες ἐγχάρακτες γραμμές πού θυμίζουν ἀντίστοιχες ἀποδόσεις τῆς περιόδου τῶν στρατιωτικῶν αὐτοκρατόρων (235 - 284 μ.Χ.). Ἀξιοπρόσεκτα εἶναι ἀκόμη τό ἔντονο τόξο φρυδιῶν, τά ἀμυγδαλωτά μάτια μέ ἐγχάρακτη ἴριδα καί τά προτεταμένα ζυγωματικά. Τά κοντά μαλλιά ἀφήνουν ἀκάλυπτα τά αὐτιά καί ὁ ὄγκος τους περιγράφεται μέ μικρές ἐγχαράξεις. Μπροστά ἀπό τήν κλίνη ἀπεικονίζεται τριποδική τράπεζα καί πίσω ἀπό αὐτήν στό δεξιό ἄκρο τῆς παράστασης τά ὅπλα τοῦ μονομάχου, δηλ. ὀρθογώνια ὀμφαλωτή ἀσπίδα καί κράνος μέ

---

46. Τό ὄνομα Αἰγιαλός ἄγνωστο στή Μακεδονία παραδίδεται λ.χ. σέ ἐπιγραφές τῆς Ἀθήνας (βλ. *LGPN* I)· τῶν Πουτεόλων, τῆς Ἡράκλειας καί τῆς Πομπηΐας (βλ. *LGPN* III A· σέ ὁρισμένες ἀπό τίς ἐπιγραφές τῶν πόλεων αὐτῶν οἱ φορεῖς τοῦ ὀνόματος εἶναι δοῦλοι ἤ ἀπελεύθεροι). Ἀντίθετα τό ὄνομα Ἡρώδης μαρτυρεῖται σέ ἐπιγραφές τῆς Μακεδονίας βλ. λ.χ. *IG* X 2. 1, 929, 1002, 1004 (Θεσσαλονίκη) καί *EAM* 122 (Ἐορδαία).

47. Βλ. *EKM* I (Indices).

48. Γιά τήν ἔκφραση αὐτή βλ. *EKM* I 101, 217, 245 καί *IG* X 2. 1, 381 καί 391 (Θεσσαλονίκη).

49. Γιά τήν ἔννοια τοῦ ἐπιτύμβιου ἀναγλύφου πού ἦταν ἐντοιχισμένο (σέ ἀντιδιαστολή πρός τήν ἐλεύθερη ἐπιτύμβια στήλη μέ ἤ χωρίς βάση) βλ. λ.χ. Γ. Δεσπίνη - Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου - Ἐμ. Βουτυρᾶ, *Κατάλογος ὅ. π.*, 151 ἀρ. 123 (συντάκτης λήμματος Ἐμ. Βουτυρᾶς). Στό συμπέρασμα αὐτό προκειμένου γιά τή σχολιαζόμενη ἐδῶ πλάκα ὁδηγεῖ ὁ πρόχειρος τρόπος μέ τόν ὁποῖο εἶναι δουλεμένοι οἱ κρόταφοι, ἀλλά καί ἡ πάνω καί κάτω ἀπόληξή της.

ἐπαυχένιο καί προσκόπιο [50]. Στό ἀριστερό τμῆμα τοῦ πεδίου ἀποδίδονται μέ χάραξη δύο κλαδιά φοίνικα καί τέσσερα στεφάνια νίκης. Διαστάσεις μνημείου: ὕψος 0, 42 μ., πλάτος 0, 39 μ. καί πάχος 0, 06 μ. Ὕψος γραμμάτων 0, 01 μ. · διάστιχα 0, 005 μ. Εἰκ. ἀρ. 5.

3ος αἰ. μ.Χ. [51]

Αἰγιαλὸς Ἀντιο-
χιανῷ τῷ καὶ Κλα-
υδιανῷ ἐκ τῶν ἐκεί-
4 *νου ἐκείνῳ μνείας*
χάριν

Ἀπό τά ὀνόματα τοῦ νεκροῦ μονομάχου γνωστό μεταξύ τῶν ὁμοτέχνων του εἶναι μόνο τό πρῶτο, ἐνῶ τό δεύτερο Κλαυδιανός, μαρτυρεῖται γιά πρώτη φορά [52]. Λόγω τῆς σπανιότητας τοῦ ὀνόματος Αἰγιαλός, τῆς χρονολόγησης τῆς ἐπιγραφῆς καί τοῦ γεγονότος ὅτι τή μέριμνα γιά τήν ἀνέγερση τῶν ταφικῶν μνημείων τους εἶχαν ὄχι μόνο οἱ γυναῖκες ἀλλά καί συνάδελφοί τους δέν ἀποκλείεται ὁ Αἰγιαλός νά εἶναι τό ἴδιο μέ τό ἀναφερόμενο στήν προηγούμενη ἐπιγραφή πρόσωπο ἤ ὁ ἕνας ἀπό τούς δύο νά πῆρε τό ὄνομα τοῦ ἄλλου, ἐπειδή ἐπρόκειτο γιά μονομάχο πού εἶχε μεγάλη φήμη [53].

Ἡ (γιά πρώτη φορά μαρτυρούμενη στή Βέροια) ἔκφραση *ἐκκ τῶν ἐκίνου ἐκείνῳ* (βλ. καί ἑπόμενη ἐπιγραφή) εἶναι μία ἀπό τίς ἐκφράσεις μέ τίς ὁποῖες δηλώνεται ὅτι ἡ στήλη κατασκευάστηκε μέ χρήματα τοῦ νεκροῦ, ὅπως δηλ. οἱ συνηθέστερες καί ἁπλούστερες *ἐκ τῶν ἐκείνου* ἤ *ἐκ τῶν ἑαυτοῦ* πού συναντήσαμε στίς προηγούμενες στῆλες .

6. Ἡ ἐπιτύμβια στήλη τοῦ Ἑρμῆ.

Μαρμάρινη ὀρθογώνια ἐπιτύμβια στήλη ἐλλιπής στό ἄνω τμῆμα της πού

---

50. Γιά τό προσκόπιο στά κράνη τῶν μονομάχων βλ. Robert, *Les Gladiateurs,* 70.

51. Ἡ ἀφρόντιστη γραφή, χαρακτηριστικά γράμματα (βλ. τά μηνοειδή ἔψιλον καί σῖγμα καθώς ἐπίσης καί τό ὠμέγα) καί ἡ γενική εἰκόνα τῆς γραφῆς παραπέμπουν στόν 3ο μ.Χ. Βλ. ἐπίσης (παραπάνω στό λῆμμα) γιά τόν τρόπο πού ἀποδίδεται ἡ κόμη καί ἡ γενειάδα του.

52. Γιά τό ὄνομα Ἀντιοχιανός ὡς ὄνομα μονομάχου βλ. Robert, *Les Gladiateurs,* 298 σημ. 5.

53. Γιά αὐτοῦ τοῦ εἴδους τά ἐπαγγελματικά ὀνόματα τῶν μονομάχων βλ. Robert, *Les Gladiateurs,* 297.

φυλάσσεται στό Ἀρχαιολογικό Μουσεῖο Βέροιας μέ ἀρ. εὑρ. ΜΒ 917. Στό κάτω τμῆμα τῆς στήλης ὑπάρχει συμφυές ἔμβολο (ἐπεξεργασμένο μέ βελόνι) γιά τή στήριξή της σέ βάση. Ἡ παράσταση τοῦ "νεκρόδειπνου" πού φέρει ἡ στήλη ἀναπτύσσεται μέσα σέ πολύ ρηχό πεδίο. Ὁ νεκρός ἀπεικονίζεται μετωπικά, ἡμιανακεκλιμένος σέ κλίνη μέ παχύ στρῶμα. Φέρει ἱμάτιο πού περνάει πάνω ἀπό τόν ἀριστερό ὦμο, περιβάλλει τόν ἀριστερό πήχυ καί ἀφήνει γυμνό τόν κορμό. Τό δεξί χέρι του ἀκουμπάει στό ἀντίστοιχο ἀνασηκωμένο γόνατο· τό ἀριστερό λυγισμένο κρατάει σφαιρικό ἀντικείμενο. Τό κεφάλι του δέν σώζεται. Μπροστά ἀπό τήν κλίνη εἰκονίζεται ἡ τυπική τριποδική τράπεζα μέ καρπούς καί δίπλα της σκυλάκι πού ἔχει ἀποδοθεῖ μέ πολύ χαμηλό ἀνάγλυφο, θέμα ἀγαπημένο στίς μονομαχικές στῆλες τῆς Βέροιας ἀλλά καί ἄλλων περιοχῶν [54]. Στό δεξί ἄκρο τῆς παράστασης πίσω ἀπό τήν κλίνη βρίσκονται τά ὅπλα τοῦ νεκροῦ, δηλ. ὀρθογώνια ἀσπίδα καί κράνος μέ ἐπαυχένιο καί προσκόπιο. Στό ἀριστερό ἄκρο ἔχει ἀποδοθεῖ γυναικεία μορφή, μέ ποδήρη χιτώνα καί ἱμάτιο, πού κάθεται πάνω στό στρῶμα της κλίνης καί ἀκουμπάει τά πόδια της σέ ὑποπόδιο. Μπροστά ἀπό τήν κλίνη καί τή γυναικεία μορφή κυλινδρικό ἀντικείμενο μέ βάση (βωμός;). Διαστάσεις μνημείου : μέγιστο σωζόμενο ὕψος 0, 71 μ., πλάτος 0, 52 μ. καί πάχος 0, 05 μ. Ὕψος γραμμάτων 0, 015 - 0, 03 μ.· διάστιχα 0, 005 μ. Εἰκ. ἀρ. 6.

3ος αἰ. μ.Χ. [55]

α) *Δοῦλος*
β) *Οὐαλερία Ἑρμῆτι μορμίλδωνι ἰδίῳ ἀνδρὶ πάλῳ πρ-*
ώτῳ ἐκκ τῶν ἐκίνου ἐκείνῳ
4 μνήμης χάριν. Χαῖρε παροδῖτα

Πρόκειται γιά τήν ἐπιτύμβια στήλη πού ἔστησε κάποια Οὐαλερία στό μνῆμα τοῦ συζύγου της Ἑρμῆ [56]. Ὅτι ὁ τελευταῖος ὑπῆρξε μονομάχος προκύπτει ὄχι μόνο ἀπό τήν ἀνάγλυφη παράσταση τῆς στήλης ἀλλά καί ἀπό τό ἐπαγγελματικό

---

54. Γιά τίς μονομαχικές στῆλες τῆς Βέροιας βλ. Ἀλλαμανῆ - Σουρῆ, "Μονομαχικά μνημεῖα" Α 1 (πίν. 4. 1), Γ 2 (πίν. 6. 1) καί Γ 7 (πίν. 6.4)· γιά τίς μονομαχικές στῆλες ἄλλων περιοχῶν βλ. Robert, *Les Gladiateurs,* 46 καί 48 - 49.

55. Τά γράμματα τῆς ἐπιγραφῆς ὁμοιάζουν μέ ἐκεῖνα τῆς προηγούμενης.

56. Τό ὄνομα Ἑρμῆς εἶναι σύνηθες μεταξύ τῶν μονομάχων τῆς Ἀνατολῆς βλ. L. Robert, *Hellenica* V (1948) 79· σύνηθες εἶναι ἐπίσης στό ὀνομαστικό τῆς Βέροιας τό ὄνομα Οὐαλερία τῆς συζύγου του, βλ. *ΕΚΜ* I (Indices).

μορμίλδων = μορμίλλων [57], τό ὁποῖο μᾶς πληροφορεῖ συγκεκριμένα ὅτι ὁ Ἑρμῆς ἀνῆκε στήν κατηγορία τῶν murmillones/ mirmillones, πού μάχονταν κυρίως μέ ρητιαρίους, προβοκάτορες καί Θράκες, ἔπαιρναν δέ τό ὄνομά τους ἀπό τή μουρμούρα (μορμύρος, μορμύλος) ἡ ὁποία ἀπεικονιζόταν στό κράνος τους[58]. Ἡ κατηγορία στήν ὁποία ἀγωνίζονταν οἱ μονομάχοι δηλώνεται σπάνια στίς ἐπιγραφές τῆς Βέροιας, τουλάχιστον μέ τά μέχρι στιγμῆς δεδομένα. Ἕως σήμερα ἐπιγραφικά τεκμηριωμένη ἦταν μόνο ἡ περίπτωση τοῦ ρητιαρίου Φλαμμεάτη [59], ἐνῶ οἱ ταυτίσεις ὅλων τῶν ἄλλων γίνονται μέ βάση τά ὅπλα καί τήν ἐξάρτηση πού φέρουν στίς ἀνάγλυφες παραστάσεις τῶν ἐπιτυμβίων στηλῶν τους [60]. Ἡ γνωστή ἀπό ἐπιγραφές μονομάχων τῆς ἑλληνόφωνης Ἀνατολῆς (συμπεριλαμβανομένης καί τῆς Μακεδονίας) ἔκφραση *πρῶτος πάλος* τονίζει τή θέση τοῦ νεκροῦ μεταξύ τῶν ὁμοτέχνων του, ὅτι δηλ. ἦταν μυρμίλλων πρώτης τάξης [61]. Ἄξιο προσοχῆς στή νέα στήλη εἶναι τό γεγονός ὅτι στό κάτω τμῆμα τοῦ ἀναγλύφου καί μπροστά ἀπό τό σκυλάκι ἔχει χαραχθεῖ μέ μικρότερα γράμματα ἡ λέξη *δοῦλος*. Κάτι παρόμοιο δέν μᾶς εἶναι γνωστό ἀπό κάποιο ἀνάλογο μονομαχικό μνημεῖο ὄχι μό-

---

57. Στίς ἑλληνικές ἐπιγραφές παραδίδονται οἱ τύποι *μυρμίλλων, μυρμύλλων, μο(υ)ρμίλλων, μερμίλλων* (καθώς ἐπίσης οἱ συντομογραφίες *μυρ* καί *μορ*), βλ. Robert, *Les Gladiateurs,* 65. Ἡ γραφή μορμίλδων παραδίδεται γιά πρώτη φορά. Ἄν δέν πρόκειται γιά σφάλμα τοῦ χαράκτη, ἴσως ἔχουμε νά κάνουμε μέ φωνητική ἐξέλιξη, παραδείγματα τῆς ὁποίας ὑπάρχουν ὅμως μόνο σέ νεολληνικά ἰδιώματα (Ρόδου, Καρπάθου) βλ. A. Tsopanakis, *Essai sur la phonétique des parlers de Rhodes,* Athènes 1940 156 (τόν καθ. Χ. Τζιτζιλή, εὐχαριστοῦμε γιά τήν πληροφορία). - Τό ἐνδεχόμενο ὁ εἰκονιζόμενος στό ἀνάγλυφο τῆς ἐπιγραφῆς *ΕΚΜ* I 381 μονομάχος νά εἶναι *μυρμίλλων* συζητᾶ ἡ Ἀλλαμανῆ - Σουρῆ, "Μονομαχικά μνημεῖα" 36, καταλήγει ὅμως στό συμπέρασμα ὅτι πρόκειται γιά ἕνα κοντραρητιάριο.

58. Βλ. L. Robert, *Hellenica* III (1946) 136.

59. Βλ. *ΕΚΜ* I 388 (2ος-3ος αἰ. μ.Χ.) στ. 1-2 *Φλαμμεάτης ὁ τὸ πρὶν Ζώσιμος, πρῶτος πάλος ρητιαρίων.* Σέ μή ἐνεργούς μονομάχους (*συμμαρούδης, σεκουνδαρούδης*) τῶν ὁποίων οἱ ἁρμοδιότητες ἀφοροῦσαν στή διαιτησία κατά τή διάρκεια τῶν ἀγώνων ἀναφέρεται ἡ ἐπίσης ἐπιτύμβια ἐπιγραφή *ΕΚΜ* I 383 (δεύτερο τέταρτο τοῦ 2 ου αἰ. μ.Χ.) πού ἔστησε ὁ σύλλογος πρός τιμή τοῦ νεκροῦ *συμμαρούδη* του Ποπλίου.

60. Συγκεκριμένα, εἰκονογραφικά τεκμηριώνεται ἡ παρουσία βαριά (εἰδικότερα Θρακῶν καί ἴσως *σεκουτόρων*) καί ἐλαφρά ὁπλισμένων (εἰδικότερα ρητιαρίων)· γιά τίς διάφορες κατηγορίες μονομάχων τῆς Βέροιας μέ βάση τήν εἰκονογραφία τῶν ἐπιτύμβιων στηλῶν βλ. Ἀλλαμανῆ - Σουρῆ, "Μονομαχικά μνημεῖα" 42 κέξ.

61. Γιά τήν ἔκφραση στίς ἐπιγραφές τῆς Βέροιας βλ. τήν προαναφερθεῖσα ἐπιγραφή τοῦ ρητιαρίου Φλαμεάτη *ΕΚΜ* I 388. Γιά τή σημασία τῆς ἔκφρασης βλ. Robert, *Les Gladiateurs,* 28-31. Τελευταῖα ἡ C. Roueché, *ὅ. π.,* 65 μέ βάση νεότερα ἐπιγραφικά παραδείγματα πού βρέθηκαν στήν Ἀφροδισιάδα ὅπου δίπλα στή λέξη *πάλος* παραδίδονται μεγαλύτεροι τοῦ συνήθους ἀριθμοί (π.χ. *πάλου η΄*) ὑποθέτει ὅτι τουλάχιστον στήν πόλη

νο τῆς Βέροιας, ἀλλά καί τῶν ἄλλων πόλεων τῆς Μακεδονίας ὅπου διεξάγονταν παρόμοιοι ἀγῶνες. Ἡ θέση τῆς λέξης προκαλεῖ τήν ὑπόνοια ὅτι πρόκειται γιά τό ὄνομα τοῦ συμπαθοῦς τετραπόδου πού γράφτηκε μᾶλλον κατ' ἀπαίτηση τοῦ νεκροῦ λόγω τῆς ἰδιαίτερης ἀγάπης του πρός αὐτό [62]. Παρά τό γεγονός ὅτι τό ὄνομα Δοῦλος δέν παραδίδεται μεταξύ τοῦ πλήθους τῶν ὀνομάτων σκύλων πού μᾶς εἶναι γνωστά ἀπό γραμματειακές καί ἐπιγραφικές πηγές τῆς ἀρχαιότητας [63], ὁρισμένες παρατηρήσεις καθιστοῦν τήν ὑπόθεση αὐτή βάσιμη [64]. Γνωστή εἶναι κατ' ἀρχήν ἡ συνήθεια νά ἀναγράφονται σέ ἐπιτύμβιες στῆλες ἀθλητῶν ὅπου ἀναπαριστῶνται καί οἱ σκύλοι τους τά ὀνόματα τῶν προσφιλῶν τους ζώων, ὅπως συμβαίνει λ.χ. σέ ἐπιτύμβια στήλη (ἐποχῆς Σεβήρων) ἀπό τήν Κυρήνη

αὐτή ἡ λέξη (πού ἀρχικά χρησιμοποιοῦνταν γιά νά δηλώσει τήν ἱεραρχία) δηλώνει τήν ὀργάνωση σέ ὁμάδες μονομάχων τοῦ ἴδιου ὅπλου.

62. Ὅτι διάφορα πρόσωπα ἀπαιτοῦσαν νά ἀπεικονίζονται στά ἐπιτύμβια μνημεῖα τους ἀγαπημένα ζῶα, κυρίως σκυλιά, προκύπτει λ.χ. ἀπό χωρίο τοῦ *Σατυρικοῦ* τοῦ Πετρωνίου ὅπου ἐμφανίζεται ὁ Τριμαλχίων νά λέει (71, 6) valde te rogo ut secundum pedes statuae meae catellam pingas.

63. Οἱ πληρέστεροι κατάλογοι ὀνομάτων σκύλων πού γνωρίζουμε περιλαμβάνονται στά ἐμπεριστατωμένα ἄρθρα τῶν J. Mentz, *Die klassischen Hundenamen*, Philologus 88 (1933) 104 - 125, 184 - 202 καί 415 - 442 πού ἀφορᾶ στήν κλασσική καί ἑλληνιστική ἐποχή (γιά τά ὀνόματα τῶν ἑπτά σκυλιῶν στόν περίφημο μελανόμορφο κρατήρα τοῦ Francoise - περίπου 570 π.Χ.- βλ. τελευταῖα τό ὑπόμνημα τοῦ R. Wachter, "The Inscriptions on the Francoise Vase", *MusHelv* 48, 1991, 86 κέξ.) καί J. M. C. Toynbee, "Beasts and their Names in the Roman Empire", *PBSR* 16 (1948) 24 - 37 (πρβλ. τοῦ ἴδιου, *Animals in Roman Life and Art*, London 1973, 102 - 124) πού πραγματεύεται τήν αὐτοκρατορική ἐποχή. Γιά νεότερα ἐπιγραφικά εὑρήματα βλ. τή σαρκοφάγο ἀπό τήν Τερμησσό (ΝΔ Πισιδία, Μ. Ἀσία) B. Iplikçioğlou, "Epigraphischen Forschungen im antiken Termessos und seinem Territorium", G. Dobesch - G. Rehrenbück (ἐκδ.) *Die epigraphische und altertümliche Erforschung Kleinasiens. 100 Jahre kleinasiatische Kommision der österreichischen Akademie der Wissenschaften*, Wien 1993 (*TAM* Ergänzungsband 14) 261 - 2 ὅπου ἀναφέρεται τό ὄνομα Στέφανος πού φέρει ὁ σκύλος γιά τόν ὁποῖο κατασκευάσθηκε ἡ σαρκοφάγος, καί τίς ἐπιγραφές μωσαικῶν τῆς βόρειας Συρίας (5 - 6 ου αἰ. μ.Χ.) ὅπου ἀναφέρονται τά ἑξῆς ὀνόματα σκύλων : Λέων, Π[έλ]οψ, Δράκων, Ἱέραξ καί Ἔρως, βλ. J. Balty, "Léon, Hiérax, Pélops et les autres : noms de chiens sur les mosaiques tardives d' Orient" στόν τιμητικό τόμο M.-O. Jentel - G. Deschênes - Wagner (ἐκδ.), *Tranquillitas. Mélanges en l' honneur de Tran tam Tinh*, Québec 1994 31 - 8, πρβλ. *SEG* 44 (1994) 1305.

64. Μία ἄλλη ἐκδοχή θά ἦταν τό ὄνομα νά προσδιορίζει τό νομικό καθεστώς τοῦ Ἑρμῆ, ἐφόσον τοῦτο ἀναφέρεται ἐνίοτε σέ μονομαχικά μνημεῖα πόλεων τῆς Μ. Ἀσίας (βλ. Robert, *Les Gladiateurs*, 282) μέ χαρακτηριστικό παράδειγμα τήν ἐπιτύμβια ἀνάγλυφη στήλη *IGR* IV, 1370 = Robert, *Les Gladiateurs*, 136 ἀπό τήν πόλη Σαίτταν τῆς Λυδίας στό κάτω μέρος τῆς ὁποίας διαβάζουμε: *Ματέρνος δοῦ(λος)* [*πά*]*λο(ς) α΄* [*ν(ικῶν)*;]. Στήν περίπτωση αὐτή ὡστόσο θά περιμέναμε ἡ λέξη δοῦλος νά ἀναγράφεται πίσω ἀκριβῶς ἀπό τό ὄνομα τοῦ νεκροῦ, ὅπως δηλ. συμβαίνει μέ τήν προαναφερθεῖσα ἐπιγραφή.

ὅπου εἰκονίζεται κάποιος Ἐφέσιος πυγμάχος ὀνόματι [Ἀντ]ωνινιανὸς ὁ καὶ Μῶρος μαζί μέ τή σκύλα του (;) πού φέρει τό ὄνομα Παρηγορίς [65]. Προκειμένου γιά μονομάχους διαθέτουμε δύο σχετικά παραδείγματα πού προέρχονται ἀπό τήν Πέργαμο καί τήν Ἀλεξάνδρεια Τρωάδα : τό πρῶτο εἶναι ἕνας ταφικός βωμός στό κάτω μέρος τοῦ ὁποίου ἀπεικονίζεται σκύλος μέ τό ὄνομα Μούρδων (τό ὄνομα εἶναι γραμμένο μέ μικρότερα γράμματα, ὅπως στή νέα ἐπιγραφή τῆς Βέροιας) [66], ἐνῶ τό δεύτερο μία μαρμάρινη βάση ἀπό τήν Ἀλεξάνδρεια Τρωάδα (τοῦ 2 ου αἰ. μ.Χ.) ὅπου ἐπίσης στό κάτω μέρος της εἰκονίζεται σκύλος καί ἀναγράφεται μέ μικρότερα γράμματα τό ὄνομά του Ἐπιόδις [67]. Ἀπό ὀνοματολογική ἄποψη τήν ὑποψία ὅτι τό ὄνομα Δοῦλος ἐνδέχεται νά εἶναι ὄνομα σκύλου ἐνισχύει ἐπίσης τό γεγονός ὅτι τό ὄνομα αὐτό, ἄν καί σπάνια, παραδίδεται ὡς ἀνθρωπωνύμιο σέ ἐπιγραφές τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐποχῆς [68]. Ἐνισχυτικό τῆς ἑρμηνείας αὐτῆς εἶναι ἀκόμη τό ὅ, τι μεταξύ τῶν ὀνομάτων ζώων τῆς ἴδιας ἐποχῆς ὑπάρχει κατηγορία γνωστή ἀπό λατινικές πηγές πού περιλαμβάνει ἀπαξιωτικά ὀνόματα, ὅπως Parasitus, Lues (λοιμός), Leno (προαγωγός) καί Latro (ληστής) τά ὁποῖα δίνονταν στά ζῶα μᾶλλον μέ περιπαικτική διάθεση [69], ὅπως δηλ. εἶναι πιθανό ὅτι ἔπραξε καί ὁ μονομάχος Ἑρμῆς. Ἀπό πρακτική ἄποψη τέλος τό ὄνομα Δοῦλος προσφέρεται ὡς ὄνομα σκύλου, ἐφόσον ἀνταποκρίνεται στίς προϋποθέσεις πού ἔθεταν οἱ ἀρχαῖοι γιά τήν ἐπιλογή τῶν ὀνομάτων τους, νά εἶναι δηλ. δισύλλαβα καί εὐκολοπρόφερτα[70]. Στήν ἐπιγραφή ἄξια προσοχῆς εἶναι ἐπίσης δύο γραμματικά φαινόμενα καί συγκεκριμένα ὁ γνωστός καί ἀπό

---

65. Βλ. D.Robinson, *ὅ. π.*, 176 / 7 ἀρ. 45 (πρβλ. *SEG* 20, 1964, 752 καί *SEG* 40, 1990, 1599) καί τελευταῖα F. Chamoux, "Une stèle funéraire de Cyrène", *BSAF* 1988 [1990] 113 - 120 ἰδιαίτερα σ. 116 κέξ.

66. Robert, *Les Gladiateurs,* 260 πρβλ. σ. 48 (ἀπό τήν ἐπιγραφή αὐτή διαθέτουμε μόνο ἕνα σκίτσο τό ὁποῖο δημοσιεύεται στό *IvPergamon* [*AvP* VIII 2], ἀρ. 577).

67. *IvAlexandreiaTroas* (*IK*, 53) 104 μέ φωτογραφία .

68. Τό ὄνομα φέρει λ.χ. στή σαρκοφάγο τῆς Τερμησσοῦ B. Iplikçioğlou - G. Çelgin - A. Vedat - Çelgin, Epigraphische Foschungen in Termessos und seinem Territorium, Wien 1991 (*Österr. Akademie der Wissenschaften Phil.- histor. Klasse* SB Bd. 575) 21 ἀρ. 8 = *SEG* 41, 1991, 1269 (3 ος αἰ. μ.Χ., κατά πάσα πιθανότητα μετά τό 212 μ.Χ.) κάποιος Αὐρήλιος Δοῦλος ὁ καί Παραμοίθιος, ἐνῶ Δοῦλος ὀνομάζεται ὁ ἀδελφός κάποιου Αὐρηλίου Ἑρμαίου πού ἀναφέρεται στήν ἐπιτύμβια ἐπιγραφή *SEG* 28 (1978) 1236 ἀπό τό Τυραῖον τῆς Λυκίας (κατά πάσα πιθανότητα μετά τό 212 μ.Χ.).

69. Τά ὀνόματα θησαυρίζονται ἀπό τόν J. M. C. Toynbee, *ὅ. π.*, 28 χωρίς ὡστόσο νά ἀναφέρεται ἐκεῖ οὔτε ποιά ζῶα ἀφοροῦν οὔτε σέ ποιές πηγές παραδίδονται.

70. Οἱ προϋποθέσεις αὐτές ὁρίζονται λ.χ. ἀπό τόν Ξενοφώντα στόν *Κυνηγετικό* ὅπου προτείνεται (VII, 5) *τὰ δὲ ὀνόματα αὐταῖς* (δηλ. στά σκυλιά) *τίθεσθαι βραχέα ἵνα εὐανά-*

ἄλλες ἐπιγραφές τῆς Βέροιας ἀναδιπλασιασμός τοῦ κάππα τῆς πρόθεσης ἐκ [71] καί ἡ δοτική Ἑρμῆτι τοῦ ὀνόματος τοῦ μονομάχου. Ὁ τύπος αὐτός, ἄν καί ἀμάρτυρος ἀπό ἀλλοῦ στή Μακεδονία, ἀποτελεῖ ἕνα ἀκόμη παράδειγμα σχηματισμοῦ νέας κατάληξης (κυρίων ὀνομάτων) μέ ὀδοντικό χαρακτήρα κατά τήν αὐτοκρατορική ἐποχή καί εἶναι ἀνάλογος λ.χ. τοῦ τύπου Ἡρακλῆδι πού παραδίδεται σέ ἐπιτύμβια ἐπιγραφή τοῦ 2 ου - 3 ου αἰ. μ.Χ. ἀπό τήν Ὀρεινή τῆς Ὀδομαντικῆς [72].

***

Τά νέα μονομαχικά μνημεῖα πού παρουσιάσθηκαν παραπάνω, ἄν καί λόγω τῆς φύσης τους προσφέρουν περιορισμένες πληροφορίες, ἐντούτοις ἐμπλουτίζουν τίς γνώσεις μας μέ νέα στοιχεῖα γι' αὐτή τή μεγάλη κατηγορία ἐπαγγελματιῶν. Ἔτσι ὅσον ἀφορᾶ τίς διάφορες κατηγορίες στίς ὁποῖες ἀγωνίζονταν βεβαιώνεται ἡ παρουσία στή Βέροια μυρμιλλώνων (στήλη ἀρ. 6), ἐνῶ τά εἰκονογραφικά στοιχεῖα ἐπιτρέπουν τήν ταύτιση ἑνός ἀκόμη ρητιαρίου (στήλη ἀρ. 2). Ἀσαφής εἶναι ἡ κατηγορία στήν ὁποία ἀγωνίζονταν οἱ μονομάχοι τῶν ὑπόλοιπων μνημείων (ἀρ. 1, 3, 4 καί 5), ἀλλά ἡ ἐξάρτησή τους, ὅπως αὐτή ἀπεικονίζεται στίς ἀνάγλυφες παραστάσεις, δηλ. ὁ βαρύς ὁπλισμός τους (ἀσπίδα), ἡ περικνημίδα στό ἀριστερό πόδι καί τό μικρό κράνος χωρίς λοφίο, θά μποροῦσαν νά στηρίξουν τήν ὑπόθεση ὅτι πρόκειται γιά σεκούτορες [73]. Ἀξιοσημείωτη σέ ὅ, τι ἀφορᾶ τόν ἀμυντικό ὁπλισμό τους εἶναι ἐπίσης ἡ γιά πρώτη φορά εἰκονογραφική τεκμηρίωση στή Βέροια προστατευτικοῦ προστηθίου στό ἀνάγλυφο τῆς στήλης ὑπ. ἀρ. 1. Ὁ τομέας στόν ὁποῖο τά νέα μνημεῖα προσφέρουν τίς περισσότερες πληροφορίες, ὅπως συνήθως συμβαίνει μέ ἀνάλογα μνημεῖα, εἶναι ὁ ὀνομα-

---

κλητα ἤ καί τόν Columella, *De Agricultura* VII 12: nominibus autem non longissimis appellandi sunt, quo celerius quisque vocatus exaudiat; nec tamen brevioribus quam quae duabus syllabis enuntientur, sicuti graecum est σκύλαξ, latinum ferox· πρβλ. τά σχόλια τοῦ J. Mentz, ὅ. π., 427 - 433.

71. Βλ. *EKM* I 376 καί 381 (βλ. ἐπίσης παραπάνω στήλη ὑπ. ἀρ. 4)· τό ἴδιο φαινόμενο παρατηρεῖται καί σέ ἐπιγραφές ἄλλων πόλεων τῆς Μακεδονίας βλ. λ.χ. τήν ἐπιγραφή *IG* X 2. 1, 820 τῆς Θεσσαλονίκης καί *IG* X 2. 2, 46 τῆς Νίκαιας στή Λυγκηστίδα.

72. *SEG* 30, 1980, 593. Στίς ἐπιγραφές τῆς Μακεδονίας συνηθέστεροι εἶναι πάντως οἱ νέοι σχηματισμοί μέ ἔνρινο χαρακτήρα, βλ. τόν τύπο Ἑρμῆνι (δοτική τοῦ ὀνόματος Ἑρμῆς) πού μαρτυρεῖται λ.χ. στήν ἐπιγραφή τῆς Θεσσαλονίκης *IG* X 2. 1, 694. Γιά τό φαινόμενο αὐτό στή Μακεδονία βλ. Ἄν. Παναγιώτου, "Ἐξέλιξη τοῦ ὀνόματος καί τοῦ ρήματος τῆς ἑλληνικῆς κατά τήν ἑλληνιστική, ρωμαϊκή καί πρώϊμη βυζαντινή περίοδο. Τά ἐπιγραφικά δεδομένα τῆς Μακεδονίας", στά Πρακτικά τοῦ συνεδρίου "Μελέτες γιά τήν ἑλληνική γλώσσα" (18 - 20 Ἀπριλίου 1991), Θεσσαλονίκη 1992, 22.

73. Βλ. Robert, *Les Gladiateurs*, 68 κέξ.

τολογικός. Ἂν ἐξαιρέσει κανείς τό σύνηθες ὄνομα Ἑρμῆς καί τό ἤδη γνωστό Ἀντιοχιανός, τά ὀνόματα Ἀρχιμήδης, Μάρων, Αἰγιαλός καί Κλαυδιανός παραδίδονται γιά πρώτη φορά μεταξύ μονομάχων ὄχι μόνο τῆς Βέροιας, ἀλλά καί γενικά. Τό ὄνομα Ποδήνεμος, γνωστό ἐν μέρει ἀπό ἐπιγραφή τῆς Ἀφροδισιάδας, ἐπιβεβαιώνει παλαιότερες παρατηρήσεις γιά τά ἐπαγγελματικά τῶν ρητιαρίων πού προβάλλουν φυσικά τους προσόντα, ἰδιαίτερα τήν ταχύτητα καί τήν εὐκινησία. Ἀμάρτυρα ἀνάμεσα στίς συντρόφους τῶν μονομάχων εἶναι τά ὀνόματα Βασιλική καί Αὐγούστα.

Σέ δύο τουλάχιστον περιπτώσεις τά λιτά κείμενα τῶν ἐπιγραφῶν ἐπιτρέπουν νά διεισδύσουμε στόν ἐσωτερικό κόσμο τῶν ἀντιλήψεων καί τῶν συναισθημάτων τῶν μονομάχων. Πρόκειται ἀφενός γιά τή στήλη τοῦ Ἀρχιμήδη πού δείχνει τίς ἀπορριπτικές τῆς μεταθανάτιας ζωῆς ἀντιλήψεις του καί ἀφετέρου γιά τή στήλη τοῦ Ἑρμῆ πού ἀφήνει νά ἐννοηθοῦν ὄχι μόνο τά φιλοζωϊκά του συναισθήματα ἀλλά καί ἡ αἴσθηση τοῦ χιοῦμορ πού διέθετε, ἄν κρίνουμε ἀπό τό γεγονός ὅτι ἀποκαλοῦσε τό σκύλο του Δοῦλο. Τά νέα μονομαχικά μνημεῖα, ἰδιαίτερα τά πέντα πρῶτα ἀπό αὐτά, θέτουν τέλος τό πρόβλημα τοῦ τόπου ὅπου θάβονταν οἱ μονομάχοι τῆς Βέροιας, ἐφόσον ὅλα τους βρέθηκαν στό ἴδιο οἰκόπεδο καί δέν εἶναι σύγχρονα. Τό γεγονός ὁδηγεῖ βέβαια ἀπό μόνο του στήν ὑπόθεση ὅτι ἡ συγκεκριμένη περιοχή τοῦ βορειοανατολικοῦ νεκροταφείου τῆς πόλης ἐνδέχεται νά χρησιμοποιοῦνταν γιά τόν ἐνταφιασμό τους. Παραδείγματα μονομάχων πού θάβονταν μαζί εἶναι γνωστά ἀπό διάφορες περιοχές τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ὅπως λ.χ. τή Σάλωνα (στή Δαλματία)[74], τή πόλη Nemausus (σημ. Nîmes)[75] καί τήν Πάτρα[76], ὅπου ἔχουν βρεθεῖ μονομαχικά μνημεῖα (κυρίως ἐπιτύμβιες στῆλες) στόν ἴδιο χῶρο, στίς δύο πρῶτες περιπτώσεις κοντά στό ἀμφιθέατρο τῶν πόλεων. Οἱ λόγοι πού ὁδηγοῦσαν σέ αὐτήν τήν ἐπιλογή δέν δηλώνονται ποτέ, δέν ἀποκλείεται ὅμως οἱ ὁμάδες (familiae) ἤ οἱ σύλλογοι (collegia) τῶν μονομάχων νά ἐπιδίωκαν νά ἐξασφαλίζουν τέτοιους χώρους ὄχι μόνον ἐξαιτίας τοῦ πνεύματος φιλίας καί ἀλληλεγγύης πού ἦταν φυσικό νά ἀναπτύσσεται μεταξύ τῶν μελῶν τους ἀλλά καί λόγω τῶν ἐνδεχόμενων ἀντιδράσεων

---

74. Βλ. N. Cambi, "Salona und seine Nekropolen" στόν τόμο H. von Hesberg - P. Zanker, *Römische Gräberstrassen: Darstellungen, Status, Standars*, München 1987 260.

75. Βλ. A. Haon, "Les gladiateurs à Nîmes", École antique de Nîmes. *Bulletin Annuel* 4 (1960) 83 - 89.

76. Βλ. I. Papapostolou, "Monuments de gladiateurs à Patras", *BCH* 113 (1989) 387.

τῶν τοπικῶν κοινωνιῶν οἱ ὁποῖες θά ὀφείλονταν στό στίγμα τῆς infamia πού ἔφεραν κατά κανόνα οἱ μονομάχοι [77]. Τέτοιες ἀντιδράσεις ἀφήνει νά ἐννοηθοῦν λ.χ. ἕνα ἐπιγραφικό κείμενο (τῆς ὕστερης ρεπουμπλικανικῆς ἐποχῆς) πού προέρχεται ἀπό τήν ἰταλική πόλη Sarsina: ἐκεῖ κάποιος Horatius Balbus κληροδοτεῖ στήν πόλη ἕνα ἀγροτεμάχιο προκειμένου νά χρησιμοποιηθεῖ ὡς κοιμητήριο, μέ τόν ὅρο ὅμως νά ἀποκλείονται ἀπό αὐτό μή εὐϋπόληπτοι κάτοικοί της, ὅπως λ.χ. οἱ μισθωμένοι μονομάχοι (auctorati) καί οἱ αὐτόχειρες [78]. Παρόλα αὐτά καί σέ ὅ,τι ἀφορᾶ τή Βέροια θά χρειάζονταν περισσότερα στοιχεῖα πού θά ἐπέτρεπαν τό ὁριστικό συμπέρασμα ὅτι οἱ μονομάχοι της θάβονταν σέ συγκεκριμένη περιοχή τοῦ βορειονανατολικοῦ νεκροταφείου ξεχωριστά ἀπό τούς ἄλλους κατοίκους καί αὐτό γιατί τά περισσότερα ἀπό τά ἤδη γνωστά μονομαχικά μνημεῖα (στῆλες καί βωμοί) εἶναι ἄγνωστης προέλευσης ἤ βρέθηκαν ἐντοιχισμένα σέ ὀψιμότερα οἰκοδομήματα τῆς πόλης, κυρίως ναούς [79].

Παντελῆς Μ. Νίγδελης
Α.Π.Θ.
Τμῆμα Ἱστορίας - Ἀρχαιολογίας

Λιάνα Δ. Στεφανῆ
ΙΖ' ΕΠΚΑ

---

77. Γιά τήν infamia τῶν μονομάχων βλ. G. Ville, *La Gladiature en Occident des origines à la mort de Domitien*, Rome 1981, 339 κέξ.

78. Βλ. *CIL* XI 6528 = ILS 7846 (extra au[ct]orateis et quei sibei [la]queo manum attulissent et quei quaestum spurcum professi essent), πρβλ. V. Hope, "Fighting for Identity: The funerary commemoration of Italian Gladiators" στό A. E. Cooley, *The Epigraphic Landscape of Roman Italy* (Bulletin of the Institute of Classical Studies Supplement 73), London 1999, 99 - 100 ὅπου καί ἡ σχετική μέ τά νεκροταφεῖα τῶν μονομάχων βιβλιογραφία. Τά πολυανδρεῖα ὅπου ἔθαβαν τούς νεκρούς τῶν μονομαχικῶν καί θηριομαχικῶν ἀγώνων πού διοργάνωσαν ἐπιφανεῖς διοργανωτές (munerarii) γιά λόγους προβολῆς ἀποτελοῦν ξεχωριστή περίπτωση μέ τήν ὁποία δέν σχετίζονται ἀσφαλῶς τά νέα μονομαχικά μνημεῖα τῆς Βέροιας.

79. Βλ. λ.χ. *ΕΚΜ* I 380, 381, 387, 388. Τή διατυπωθεῖσα παραπάνω ὑπόθεση ἐνισχύουν πάντως δύο μαρμάρινοι βωμοί μέ παράσταση "νεκρόδειπνου" πού ἦταν ἐντειχισμένοι στό τεῖχος τῆς πόλης στό οἰκόπεδο Ράδη ἐπί τῆς συμβολῆς τῶν ὁδῶν Ἀνεμώνης - Θεσσαλονίκης (Ο.Τ. 307), δηλ. σέ ἀρκετά κοντινή ἀπόσταση ἀπό τό οἰκόπεδο ὅπου ἐντοπίστηκαν τά νέα μονομαχικά μνημεῖα. Πρόκειται συγκεκριμένα γιά τούς βωμούς Ἀλλαμανῆ - Σουρῆ, "Μονομαχικά μνημεῖα" Γ 3 (=*ΕΚΜ* I 385) καί Γ 7 (=*ΕΚΜ* I 379). Στίς παραπάνω μαρτυρίες θά μποροῦσε νά προστεθεῖ καί ὁ βωμός Ἀλλαμανῆ - Σουρῆ, "Μονομαχικά μνημεῖα", Γ 1 (=*ΕΚΜ* I 375) μέ μονομαχικό "νεκροδείπνο" πού βρίσκεται ἐντειχισμένος στό βορειοανατολικό τεῖχος τῆς πόλης (οἰκόπεδο Γεμιτζόγλου βλ. *ΑΔ* 25, 1970, Β2 Χρονικά 385), στήν περιοχή δηλ. πού γειτνιάζει ἄμεσα μέ τά Ο.Τ. ὅπου βρέθηκαν οἱ πέντε στῆλες τῆς παρούσας μελέτης.

ZUSAMMENFASSUNG

NEUE GLADIATORENMONUMENTE AUS BEROIA

Erstveröffentlichung von sechs Grabmonumenten mit Gladiatorenreliefs, die in das Ende des 2. oder in das 3. Jhdt. n.Chr. zu datieren sind. Auf dem Relief des ersten ist ein Gladiator namens Ἀρχιμήδης "dans sa gloire" abgebildet mit dem anderweitig bekannten epikureischen Spruch οὐκ ἤμην καὶ ἐγενόμην, οὐκ εἰμὶ καὶ οὐ μέλει μοι (non fui, fui, non sum, non curo). Der Gladiator des zweiten, der den Berufsnamen Ποδήνεμος trägt und früher Ἀσκληπιόδοτος hiess, wird in der Szene eines "Totenmahls" abgebildet. Der Berufsname sowie der Stiel des Dreizacks, der auf der rechten Seite dargestellt ist, deuten darauf hin, dass es sich um einen *retiarius* handelt. Totenmahlszenen werden auch auf den übrigen vier Monumenten abgebildet: Die verstorbenen Gladiatoren heissen Μάρων, Αἰγιαλὸς (ὁ καὶ Ἡρώδης), Ἀντιοχιανός (ὁ καὶ Κλαυδιανός), Ἑρμῆς. Das 2. 3. 4. und 6. Monument sind von den Ehefrauen der Verstorbenen (die die Namen Βασιλική, Αὐγούστα, Πρόκλα, Οὐαλερία tragen) errichtet, das fünfte von dem Kollegen des Toten (Antiochianos) namens Αἰγιαλὸς (vermutlich identisch mit dem im 4. Monument genannten). Besondere Beachtung verdient das sechste: Der abgebildete Gladiator (Hermes) ist, wie die Worte der Inschrift πρώτῳ πάλῳ erkennen lassen, ein *myrmillo* erster Klasse gewesen; neben dem Hund, der auf dem Relief auch abgebildet ist, ist mit kleineren Buchstaben der Name Δοῦλος eingraviert. Es scheint, dass Hermes, wie auch andere Berufsgenossen von ihm, als Tierfreund gewünscht hatte, seinen Lieblingshund mit dem Namen auf dem Grabrelief "verewigen" zu lassen, mit dem er ihn (offenbar nicht ohne Humor) zeitlebens ansprach. Ein Überblick über die Hundenamen in der Antike zeigt, dass der besagte Name zum ersten Mal bezeugt ist.

Die neuen Inschriften, die zu den neunzehn mit Inschriften ausgestatteten Gladiatorenmonumenten (Altären und Stelen) aus Beroia hinzukommen, bereichern unsere Kenntnisse vor allem in Bezug auf die Gladiatorennamen: Mit Ausnahme von Hermes und Antiochianos sind alle anderen Namen unter den Gladiatoren nicht nur in Beroia, sondern auch sonst zum ersten Mal bezeugt. Die Bewaffnung (*armatura*) der Gladiatoren wird in nur zwei Fällen angegeben oder kann erschlossen werden; in

allen übrigen Fällen ist jedoch aufgrund der Bewaffnung die Annahme zulässig, dass es sich um *secutores* handelte.

Bei den ersten fünf der neuen Gladiatorenmonumente stellt sich die Frage nach dem Ort, an dem die Gladiatoren von Beroia beigesetzt wurden, zumal alle auf dem gleichen Grundstück aufgefunden und nicht zeitgleich sind. Der bisherige, aus den schon bekannten (meistens unbestimmter Herkunft) und den neuen Monumenten bestehende Befund lässt freilich eine überzeugende Beantwortung der Frage nicht zu; dass es sich um das nordöstliche Gräberfeld der Stadt handeln kann, ist nur eine Vermutung.

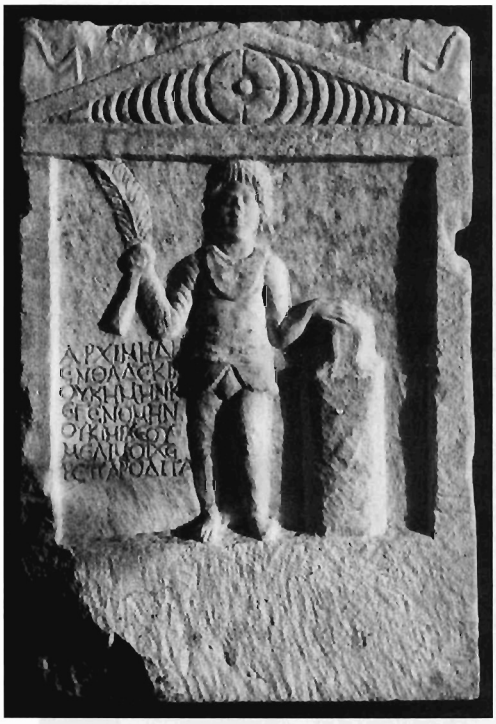

Π. Μ. Νίγδελης-Λ. Δ. Στεφανῆ, Εἰκ. 1

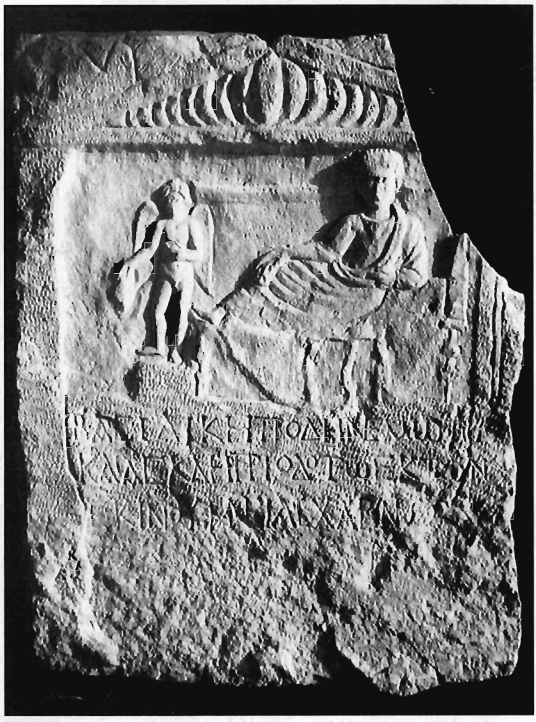

Π. Μ. Νίγδελης-Λ. Δ. Στεφανῆ, Εἰκ. 2

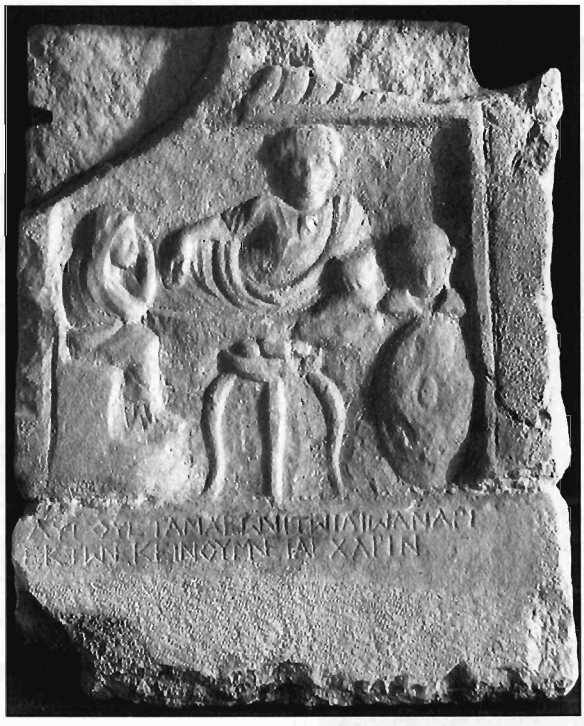

Π. Μ. Νίγδελης-Λ. Δ. Στεφανῆ, Εἰκ. 3

Π. Μ. Νίγδελης-Λ. Δ. Στεφανῆ, Εἰκ. 4

Π. Μ. Νίγδελης-Λ. Δ. Στεφανῆ, Εἰκ. 5

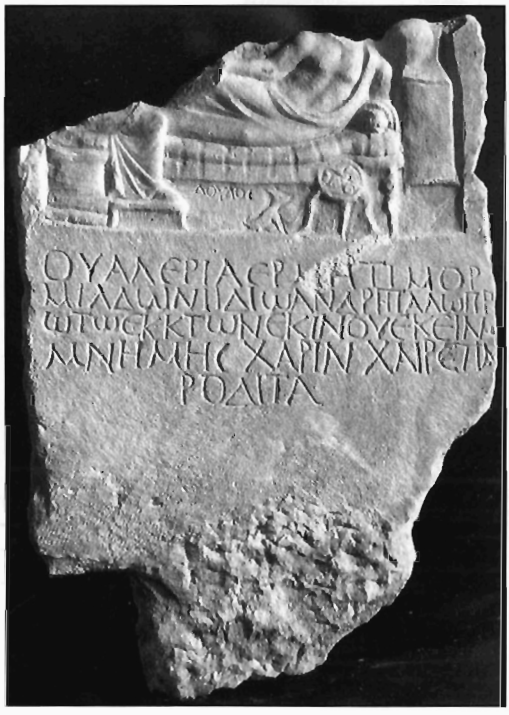

Π. Μ. Νίγδελης-Λ. Δ. Στεφανῆ,
Εἰκ. 6